

Tehnološki i etički aspekti piratiziranja knjige

Miličić, Mirta

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:023503>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-24**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij Informatologije

Mirta Miličić

Tehnološki i etički aspekti piratiziranja knjige

Diplomski rad

Mentor doc.dr.sc. Boris Badurina

Osijek, 2016.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za informacijske znanosti

Diplomski studij Informatologije

Mirta Miličić

Tehnološki i etički aspekti piratiziranja knjige

Diplomski rad

Informacijske i komunikacijske znanosti

Mentor doc.dr.sc. Boris Badurina

Osijek, 2016.

Sažetak

Tema diplomskog rada obuhvaća tehnološke i etičke aspekte piratiziranja knjige koji su prikazani kroz teorijski i istraživački rad. U teorijskom dijelu rada su opisani percepcija e-knjige, definicija i razvoj e-knjige u Hrvatskoj te zaštita e-knjige u kojoj su obrađeni upravljanje vlasničkim pravima (*Digital Rights Management, DRM*), percepcija neovlaštenog kopiranja, kršenje autorskih prava te koncept pravičnog korištenja (*fair use*). Elektroničko piratstvo je jedan od najvećih rastućih računalnih zločina koji se javljaju danas i ono izravno utječe na autorska prava. Stoga je važno s obje strane sagledati pristupe zaštiti autorskih prava jer oni uključuju zagovornike preventivnih alata zaštite koje nudi DRM i omogućavanje sigurnosti autorskog prava kao i aktiviste koji se protive takvoj vrsti kontrole te zastupaju ideje kritike zaštite autorskog prava (*copyright*). Prodajom sadržaja u digitalnom formatu, piratstvo e-knjiga je u značajnom porastu.

Instrument istraživanja bila je anketa kojom je ispitano 184 ispitanika i njome se htjela ispitati problematika piratiziranja i percepcija e-knjige. Analizom dobivenih rezultata su potvrđene dvije hipoteze, jedna je djelomično potvrđena, a četvrta odbačena. Potvrđene hipoteze su da ispitanici preuzimaju piratske knjige jer su besplatne i da financijske prilike utječu na korištenje piratiziranih primjeraka, a djelomično potvrđena hipoteza je da je e-piratiziranje opće prihvaćeno u društvu mladih (18-29 godina). Odbačena je hipoteza da ispitanici u određenoj mjeri osjećaju grižnju savjesti prilikom fotokopiranja knjige ili korištenja piratizirane e-knjige jer grižnja savjesti postoji u nedovoljnoj mjeri koja bi potvrdila ovu hipotezu. Istraživanjem se pokušala napraviti usporedba kršenja autorskog prava fotokopiranjem tiskane knjige i piratiziranja e-knjige. Piratiziranje e-knjiga u Hrvatskoj još nije značajno zbog zanemarivo male ponude e-knjiga, ali se kroz istraživanje pokušao dati uvid u kojem smjeru će se cijela situacija odvijati.

Ključne riječi: e-knjiga, e- nakladništvo, piratiziranje, DRM, autorska prava, Hrvatska

Sadržaj

1. UVOD.....	5
2. PERCEPCIJA E-KNJIGE	6
2.1. DEFINICIJA E-KNJIGE	6
3. E-KNJIGA U HRVATSKOJ	9
4. ZAŠTITA E-KNJIGE.....	10
4.1. UPRAVLJANJE VLASNIČKIM PRAVIMA (DIGITAL RIGHTS MANAGEMENT, DRM)	10
4.2. NEOVLAŠTENI KOPIRANJE I PRAVIČNO KORIŠTENJE (FAIR USE).....	12
4.3. KRITIKA ZAŠTITE AUTORSKOG PRAVA	14
5. ISTRAŽIVANJE PROBLEMATIKE TEHNOLOŠKIH I ETIČKIH ASPEKATA PIRATIZIRANJA KNJIGE.....	16
5.1. UZORAK ISPITANIKA	17
5.2. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	19
6. DISKUSIJA.....	31
7. ZAKLJUČAK.....	34
8. LITERATURA	37
PRILOZI	40

1. Uvod

U teorijskom dijelu rada su objašnjeni pojavnost i zaštita e-knjige dok je istraživanje obuhvatilo problematiku percepcije e-knjige. U prvom poglavlju su obrađeni percepcija e-knjige, počeci ideja i dizajniranja i bitne osobe koje su tome doprinijele te vanjska i unutarnja obilježja fenomena e-knjige. Isto tako, predstavljene su definicije e-knjige, poput „dvodijelne definicije“ autorica Vassiliou Magde i Rowley Jennifer te pokušaj drugih istraživača u donošenju cjelokupne definicije obzirom da definicija mora odražavati stalne karakteristike e-knjiga i njihovu dinamičnu i razvojnu prirodu.

Drugo poglavlje rada se odnosi na stanje e-knjiga u Hrvatskoj temeljeno na prethodnim istraživanjima, a koje je oblikovano tijekom prošlog desetljeća te poslovanje e-knjigama i primjeri izdavača i kompanija koje su pokrenule rad e-platформи. U trećem poglavlju je opisana zaštita e-knjige i obilježja primjene *Digital Rights Managementa* (DRM) kao preventivne i u konačnici trenutno najraširenije mjere zaštite autorskih prava te njegova glavna obilježja. Pojedini autori smatraju da su pitanja vlasništva nad elektroničkom knjigom koja su regulirana sustavom upravljanja vlasničkim pravima (DRM) posebice slabo definirana jer idu u korist nakladnika, a na štetu korisnika te bi stoga bilo potrebno mijenjanje zakona o autorskim pravima, za što se zalažu i određene organizacije. Četvrto poglavlje prikazuje zakonska stajališta neovlaštenog kopiranja i koncepta *fair use* te obilježja koja upućuju na pravično korištenje kao i ideje organizacije *Pirate Parties International* (PPI) koja se zalaže za promjene unutar postojećih zakona o autorskom i drugim pravima.

Istraživačkim dijelom se željela ispitati problematika piratiziranja. Instrument istraživanja bila je anketa kojom je ispitano 184 ispitanika i njome se htjela ispitati problematika piratiziranja i percepcija e-knjige. Ovo istraživanje nastoji donijeti odgovore na sljedeća pitanja: preuzimaju li ispitanici piratske knjige zato što su besplatne, osjećaju li grižnju savjesti prilikom fotokopiranja knjige ili korištenja piratizirane e-knjige, je li e-piratiziranje opće prihvaćeno u društvu mladih (18-29 godina) te utječu li financijske prilike na korištenje piratiziranih primjeraka.

2. Percepcija e-knjige

Pojava e-knjige predstavlja globalni fenomen čijom pojavom dolazi do značajnih koristi, kao primjerice smanjenje potrebe ispisa i troškova u nakladničkoj industriji. Daljnji razvoj nudi knjižničnim ustanovama povećanje dostupnosti e-knjiga, a pad cijena e-čitača omogućuje knjižnicama široku nabavu istih. 1930. godine Bob Brown je predložio ideju o uređaju na kojem će se moći čitati 100 000 svjetskih romana u 10 minuta¹, a 1998. su dizajnirani prvi e-čitači (*Rocket E-book* i *SoftBook Reader*)²

2.1. Definicija e-knjige

Pojam e-knjige je relativno nov na našim područjima, no u svijetu je ipak dovoljno rasprostranjen te postoje mnoge dvojbe u vezi njega čak i na razini osnovne definicije. Trenutno ne postoji univerzalna i opće prihvaćena definicija e-knjige, a sam pojam se uglavnom koristi dvosmisleno u literaturi.

U svojoj analizi postojećih definicija, Magda Vassiliou i Jennifer Rowley u članku *Progressing the definition of „e-book“* su provele analizu učestalosti pojave ključnih riječi i fraza u postojećim definicijama e-knjige te istražile tržište e-knjiga i utjecaj e-knjiga na izdavače, knjižničare i korisnike. Cilj im je bio predstaviti definiciju pojma e-knjige s obzirom na velik broj postojećih pokušaja definiranja samog pojma. Uzimajući u obzir da tržište e-knjiga raste ubrzano te se isto tako i njihov utjecaj povećava, sve je veća i važnija potreba za osmišljavanjem i donošenjem definicije koja će jednoglasno biti prihvaćena od strane stručnjaka, izdavača i korisnika. Istraživači se slažu da se definicija treba pozivati na digitalnu ili elektroničku prirodu e-knjiga, analogiju tiskanih knjiga, neke naznake sadržaja e-knjiga i tehnologiju e-knjiga.³ Definicija mora odražavati stalne karakteristike e-knjiga i njihovu dinamičnu i razvojnu prirodu. Autorice su stoga predložile dvodijelnu definiciju koja obuhvaća navedena obilježja, ali i odražava značajke korištenja e-knjiga, a one glase:

¹ Wilson, T.D. The e-book phenomenon: a disruptive technology, 2014. URL: <http://www.informationr.net/ir/19-2/paper612.html#.VhpTefntmko> (2015-09-30)

² Lebert, Marie. E-books: 1998 – The first e-book readers, 2011. URL: <http://www.gutenbergnews.org/20110716/ebooks-1998-the-first-ebook-readers/> (2015-09-28)

³ Usp. Vassiliou, Magda; Rowley, Jennifer. Progressing the definition of "e-book".// Library Hi Tech, 26, 3 (2008), str. 1-2.

URL: <http://bogliolo.eci.ufmg.br/downloads/TGI061%20Vassiliou%20definition%20of%20ebook%202008.pdf> (2015-09-03)

„(1) E-knjiga je digitalni objekt s tekstualnim i / ili drugim sadržajem koji se javlja kao posljedica integriranja poznatog koncepta knjige sa značajkama koje se mogu pružiti u elektroničkom okruženju“

"(2) E-knjige obično imaju značajke kao što su funkcije pretraživanja i unakrsnih referenci, hipertekstualne veze, oznake, bilješke, naglašene riječi, multimedijske objekte i interaktivne alate." ⁴

Također se smatra da prvi dio definicije predstavlja osnovna obilježja prirode e-knjige i stabilniji je za razliku od drugog dijela koji će s vremenom postati manje relevantan te će biti potrebno ponovno razraditi. ⁵

Kao što je već spomenuto ranije, mnogi istraživači su pokušali dati svoju vlastitu definiciju ovoga pojma, a među njima su *the International Encyclopedia of Information and Library Science*, JISC, Hughes, Armstrong et al., IEILS, *The National Information Standards Organization* (NISO) i drugi. No to samo upućuje na razvijanje definicija u skladu s njihovom domenom rada, interesa i istraživanja te razvoj tehnologija vezanih za e-knjige koje su pridonijele raznolikosti samih definicija. ⁶

Uz dvodijelnu definiciju Vassiliou i Rowley spominje se i dualna analogija koje se dotiče i Velagić, Z., a ona se odnosi na tiskane i elektroničke knjige. Jedna analogija je elektronička verzija tradicionalne tiskane knjige i naziva se analogija sadržaja, a druga odgovarajući *hardware* i *software* i naziva se analogija medija. ⁷

Istraživači se u jednom slažu, a to je da definicije e-knjige nisu održive, nego odražavaju trenutnu razvojnu fazu ovog fenomena i da se rasprava o e-knjizi mora proširiti. Definicije se mijenjaju i mijenjati će se u skladu s razvojem fenomena:

“Prva stvar za koju možemo biti prilično sigurni je da fenomen e-knjige još uvijek nije zrela tehnologija (ili skup tehnologija) te da su daljnji razvoji ne samo vjerojatni, već neizbježni.” ⁸

I stručnjaci i izdavači se slažu da se radi o revolucionarnom tehnologijskom razvitku kada je u pitanju e-knjiga. Martyn Lyons smatra pojavu kompjuteriziranog teksta značajnijim od Gutenbergovog izuma i kaže da je to peta prekretnica, a Guglielmo Cavallo and Roger

⁴ Isto, str. 9.

⁵ Isto, str. 10.

⁶ Vassiliou, Magda; Rowley, Jennifer. Nav. dj., str. 2-3.

⁷ Usp. Velagić, Zoran. The discourse on printed and electronic books: analogies, oppositions, and perspectives. // *Information Research* 19, 2(2014), str. 1-3. URL: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1032680.pdf> (2015-09-03)

⁸ Isto, str. 10-11.

Chartier smatraju pojavu e-knjige toliko bitnom i nazivaju ju *trećom čitalačkom revolucijom* te ju navode kao treću prekretnicu.⁹ No, da bi se uopće govorilo o razvoju i dostignuću same pojave, bitno je proučiti njezinu povijest. Paul Duguid objašnjava važnost i ulogu e-knjige kao još jedan period koji potječe i koji je nastao od svih prethodnika i razmatranje njihove superiornosti tj. nadređenosti svojim prethodnicima.¹⁰ Stari mediji se ne zamjenjuju, kratkoročno, već postoje zajedno s novim medijima (elektronička knjiga utječe na tiskanu i obrnuto).¹¹

Vanjska i unutarnja obilježja su vrlo bitna za razumijevanje značajki knjige u bilo kojem obliku. Robert Escarpit, jedan od prvih istraživača fenomena knjige na globalnoj razini razlikuje "*melodiju jezika i intelektualnog značenja*"¹², "*grafički oblik*"¹³ i formiranje "*teške ravnoteže*"¹⁴ između ta dva oblika.¹⁵ Kako digitalne informacije u različitim oblicima ovise o pohrani, govori i autorica Aleksandra Uzelac te napominje kako su ipak određeni mogućnostima medija na koji se oslanjaju.¹⁶

Analizirajući definicije e-knjige, istraživači su doveli u pitanje značenje pojma "knjiga". Escarpit kaže da još nitko nije uspio dati potpunu definiciju, a Leslie Howsam da ima višestruko značenje. UNESCO-va definicija se ne odnosi na druge oblike knjige, a Bill Cope i Angus Phillips smatraju knjigu specifičnom i ona pruža prihvaćene navike čitanja, a čitatelji ju kao takvu prepoznaju, koriste i prihvaćaju.¹⁷

S obzirom na njena obilježja, definicija e-knjige proizlazi iz četiri kriterija: prvi kaže da elektronička knjiga mora imati elektronički tekst i on mora biti vizualiziran čitatelju, drugi da software mora usvojiti metaforu knjige na neki značajan način, treći da softver mora biti fokusiran na prikaz sadržaja prema zadanom načelu (bilo replicirajući postojeće tiskane knjige ili ne) i četvrti da mediji služe za podršku ili poboljšanje teksta. Ovi kriteriji opisuju čvrstu vezu između e-knjige i p-knjige te prikazuju stanje razvoja e-knjige 1997. godine.¹⁸

⁹ Isto. str. 1-2.

¹⁰ Isto.

¹¹ Isto, str. 6.

¹² "melody of language and intellectual meaning"

¹³ "graphic form"

¹⁴ "difficult balance"

¹⁵ Isto, str. 3-4.

¹⁶ Usp. Uzelac, Aleksandra. Digitalna kulturna dobra u informacijskom društvu između javne domene i privatnog vlasništva. // Medijska istraživanja: znanstveno-stručni časopis za novinarstvo i medije 10, 1(2004.), str. 3-6. URL: <http://hrcak.srce.hr/23010> (2015-10-11)

¹⁷ Isto, str. 3-4.

¹⁸ Velagić, Zoran. Nav.dj., str. 10. URL: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1032680.pdf> (2015-09-03)

3. E-knjiga u Hrvatskoj

Ponuda i korištenje e-knjiga u Hrvatskoj još nisu značajni zbog zanemarivo male ponude e-knjiga i slabe zainteresiranosti i/ili informiranosti korisnika, ali početci tržišta e-knjiga u Hrvatskoj datiraju sredinom 1990. godina kada su partnerstvima osnovane kompanije koje su digitalizirale svoje materijale i nudile ih na kompaktnim diskovima umjesto tiskanih knjiga.¹⁹

Poslovanje e-knjigama u Hrvatskoj je proučeno na temelju istraživanja sedam velikih e-distributera 2013. i 2014. godine te je ustanovljeno 1.654 jedinstvenih naslova e-knjiga na hrvatskom jeziku izdano od strane 55 izdavača.²⁰

Razvoj platformi označio je 2001. godine Društvo za promicanje književnosti na novim medijima ili DPKM kada su lansirali stranicu na internetu s besplatnom ponudom elektorničkih knjiga i nudili popularne naslove hrvatskih i stranih autora, no ovaj potez nije značajno utjecao na razvoj izdavaštva e-knjiga.²¹

Mnogi primjeri izdavača i kompanija koje su pokrenule razvoj e-platformi se mogu pronaći i u Hrvatskoj. Tako je projekt eLektire pokrenut 2009. godine u suradnji Bulaja naklade, Ministarstva znanosti i Sporta i CARNETA, *Impero Digital Books* su pokrenuli ljubitelji knjiga kako bi sačuvali hrvatsku pisanu baštinu od propadanja i olakšali pristup preko interneta, a 2010. godine je tvrtka *Lamaro digital* razvila e-platformu *TookBook* koja je nudila uglavnom naslove na engleskom jeziku. Tu su također *on-line* knjižare Hrvatskog telekoma, Planet9 te Vip eKnjižara i distribucijska platforma eLibrika kojoj je cilj pružiti usluge izdavanja na svojoj vlastitoj platformi malim i srednjim izdavačkim kućama.²² Razni projekti i istraživanja na području e-izdavaštva i razvoja e- knjiga su proučavali trenutna stanja na nacionalnoj razini, upotrebu najčešće korištenih formata ili veličinu i rast prodaje i distribucije određenog oblika dokumenta te usporedbu web kataloga.²³

¹⁹ Usp. Velagić, Zoran; Pehar, Franjo. An overview of the digital publishing market in Croatia. // *Libellarium*: časopis za povijest pisane riječi, knjige i baštinskih ustanova 6, 1-2(2014), str. 1-2. URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=176732 (2015-09-30)

²⁰ Isto, str. 5.

²¹ Isto, str. 1.

²² Isto, str. 2.

²³ Isto, str. 2-5.

Izdavaštvo e-knjiga u Hrvatskoj je oblikovano tijekom prošlog desetljeća, a početci uključuju namjeru digitaliziranja elemenata hrvatske kulturne pisane baštine i obvezne školske literature kako bi bila dostupna besplatno.

4. Zaštita e-knjige

Posrednici zabilježenog znanja suočavaju se s vrlo složenim područjem uspostavljanja ravnoteže između slobode pristupa informacijama te poštivanja autorskih i srodnih prava u digitalnom okruženju. Pitanja vlasništva nad elektroničkom knjigom koja su regulirana sustavom upravljanja vlasničkim pravima (eng. *Digital Rights Management*, u daljnjem tekstu DRM) posebno su slabo definirana.²⁴ Svaka izdana e-knjiga u pravilu podliježe ovim pravima te je neophodno biti upućen u sprječavanje moguće manipulacije tekstom ili kopiranja datoteka.

Elektroničko piratstvo je jedan od najvećih rastućih računalnih zločina koji se javljaju danas i ono izravno utječe na autorska prava, jer se smatra direktnim kršenjem autorskih prava. Ilegalno kopiranje i dijeljenje e-knjiga odnosi profit autorima i vlasnicima zaštićenih e-knjiga.²⁵ Piratstvo e-knjiga je rastući trend koji se povećava s porastom uređaja za njihovo korištenje kao što su iPad i Kindle koji otvaraju nove mogućnosti e-knjigama. Prodaja digitalnih knjiga je u naglom porastu pa je time i potražnja za elektroničkim knjigama sve veća, a piratstvo postaje obilnije i vodi stvaranju sve više problema, posebice nakladnicima.

4.1. Upravljanje vlasničkim pravima (Digital Rights Management, DRM)

Pojavom i uporabom elektroničkih knjiga je ubrzo došlo i do potrebe za sustavima zaštite i upravljanja istih. Ta potreba za raznim mehanizmima i sustavima upravljanja u obliku softvera i/ili hardvera je oblikovala sustave DRM-a. DRM ograničenja su preventivna mjera kojom se pokušava spriječiti kršenje autorskih prava i ugrađivanjem u e-knjige nastoji se spriječiti ilegalno kopiranje, dijeljenje i prodaja e-knjiga.²⁶

²⁴ Usp. Petr Balog, Kornelija; Feldvari, Kristina. Nabava elektroničkih knjiga u knjižnicama: s posebnim naglaskom na upravljanje vlasničkim pravima // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 56, 1-2 (2013), str. 6. URL: <http://hrcak.srce.hr/115101> (2015-09-28)

²⁵ How does Copyright Law apply to E-Books, 2011. URL: <https://wikispaces.psu.edu/display/IST432SP11Team18/How+does+Copyright+Law+apply+to+E-Books> (2015-10-12)

²⁶ Usp. Castro, Daniel; Bennett, R.; Andes, S. Steal These Policies: Strategies for Reducing Digital Piracy. Str. 11-12. URL: <http://www.itif.org/files/2009-digital-piracy.pdf> (2015-10-12)

DRM sustavi mogu služiti za zaštitu različitih osoba (npr. nakladnika, autora ili proizvođača hardvera) te imaju ulogu nadzirati korisnike u pristupu digitalnim sadržajima.²⁷ Ona omogućuju različite modele suradnje, ali ne određuju način na koji će se odvijati trgovina na internetu ili pod kojim uvjetima će se nabavljati elektroničke knjige od nakladnika.²⁸

WIPO (*World Intellectual Property Organization*) je svjetska organizacija za intelektualno vlasništvo osnovana 1967. godine i jedna je od specijaliziranih agencija Ujedinjenih naroda koja je izdala Ugovor o autorskom pravu Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo *WIPO Copyright Treaty* kojim su obuhvaćena pitanja zaštite prava.²⁹ Prema ugovoru, prijenos djela na digitalni medij predstavlja akt reproduciranja, a kako bi to bilo moguće, potrebno je dopuštenje samog autora. Prema istom ugovoru, računalni programi se smatraju književnim djelima te se s obzirom na to provodi i primjerena zaštita, a baze podataka čine intelektualne tvorevine koje su uključene u zbirke prema rasporedu sadržaja.³⁰

Glavno obilježje DRM-a je da nositelji autorskih i/ili vlasničkih prava trebaju sami odrediti načine zaštite tih prava, a da na taj način ne ograničavaju ustanove ili organizacije koje ih potražuju, a time i same korisnike, odnosno zajednicu. Postoji nekoliko različitih oblika DRM-a koji se upotrebljavaju za zaštitu nelegalnog umnožavanja i nadzor pristupa digitalnim sadržajima: kriptiranje sadržaja, vezivanje sadržaja za određeni uređaj i označivanje digitalnog sadržaja.³¹

Mnogi istraživači smatraju da je DRM zaslužan za povećanje učinkovitosti pristupa informacijama i distribuciju, a raspravama o njegovoj korisnosti se došlo do zaključka da je zaslužan za povećanu uporabu interneta u svrhu distribucije i potrage za sadržajem te samim time i javnost ima koristi od smanjenja cijene pristupa sadržaju na internetu. Autori sadržaja su ohrabreni digitaliziranjem rezultata svoga rada jer će moći mnogo učinkovitije spriječiti neovlašteni pristup sadržajima. Kao rezultat toga, autor članka Nicolo Zingales, navodi fenomen zvan 'verziranje' (eng. *versioning*) koji se odnosi na mogućnost pružanja autorovih usluga na nekoliko platformi te prodaju različitih verzija istoga sadržaja.³² Uloga DRM-a je

²⁷ Petr Balog, Kornelija; Feldvari, Kristina. Nav.dj. , str. 7-9.

²⁸ Isto, str. 9.

²⁹ Isto, str. 8.

³⁰ Horvat, Aleksandra; Živković, Daniela. Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2013. Str. 20-22. URL: <http://core.ac.uk/download/pdf/11890907.pdf> (2015-10-11)

³¹ Isto, str. 11.

³² Usp. Zingales, Nicolo. Digital copyright, "fair access" and the problem of DRM misuse. Str. 5-6. URL: <http://bciprf.org/wp-content/uploads/2012/08/DRM-final.pdf> (2015-10-12)

tolika da se debatira o tome kako bi DRM mogao zamijeniti sam zakon o autorskom pravu (*copyright law*).³³

DRM nudi različite razine kontrole digitalnog sadržaja kao što su mogućnost ograničenja korištenja sadržaja, njegovog kopiranja i modificiranja, kontrolira koliko je puta moguće sadržaj instalirati na različite uređaje te koliko će se dugo sadržaj zadržati na određenom uređaju. Najčešće korišteni DRM sustavi za zaštitu e-knjiga su: Amazon DRM, Adobe ADEPT DRM i Apple Fairplay DRM.³⁴

S druge strane, DRM stavlja ograničenja na aktivnosti koje su dopuštene Zakonom o autorskim pravima. Izdavači e-knjiga bi trebali slijediti praksu neograničavanja uporabe ili pristupa DRM-om a usmjeriti se na promatranje sustavnog preuzimanja sadržaja.³⁵

Osnovni mehanizam rada DRM-a je staviti na raspolaganje šifriranu datoteku, a zatim prodati odvojeno 'licencu' koja predstavlja ključ jedinstven korisniku zajedno s izjavama o tome što korisnik može činiti sa sadržajem.³⁶

U Hrvatskoj se prava autora štite Zakonom o autorskom pravu i srodnim pravima, ali se sam zakon ne dotiče izravno elektroničkih knjiga i ostalih sadržaja na internetu.³⁷

4.2. Neovlašteno kopiranje i pravično korištenje (fair use)

Piratstvo uključuje ilegalnu nabavu i razmjenu elektroničkih medija poput filmova, glazbe, softvera i e-knjiga te umnožavanje istih.

Piratstvo e-knjiga je u značajnom porastu posebice s prodajom sadržaja u digitalnom formatu. Piratstvo je najzastupljenije na pojedinim web stranicama za razliku od piratiziranja glazbe, softwera ili filmova. Ne postoji jedinstveno rješenje problema piratizacije nego se ono nalazi u kombiniranju različitih postupaka. Neki od tih postupaka su navedeni u dokumentu „Steal These Policies: Strategies for Reducing Digital Piracy“, a uključuju

³³ Isto, str. 6.

³⁴ E-knjige i EPUB format: DRM zaštita e-knjiga. URL: <https://loomen.carnet.hr/mod/book/view.php?id=133556&chapterid=31817> (2015-10-12)

³⁵ Usp. Owen, Victoria, Tiessen, Rob, Weir, Leslie [et al.]. E-Books in research libraries: issues of access and use, 2008., str. 11-13. URL: <https://robertoigarza.files.wordpress.com/2010/03/rep-ebooks-in-research-libraries-issues-of-access-and-use-carl-2008.doc> (2015-10-11)

³⁶ Barlow, John Perry; Gilmore, John. Copyright and DRM. Str. 1-10. URL: <https://www.cl.cam.ac.uk/~rja14/Papers/SEv2-c22.pdf> (2015-10-12)

³⁷ Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima. URL: <http://www.zakon.hr/z/106/Zakon-o-autorskom-pravu-i-srodnim-pravima> (2015-10-11)

edukaciju korisnika o utjecaju digitalnog piratstva, pružanje pravnih sredstava korisnicima za pristup sadržaju te mogućnosti prepoznavanja istih, DRM, *Network Management*, blokiranje pristupa internet korisnika web stranicama koje indeksiraju, prate ili nude piratizirane sadržaje, blokiranje tražilica koje pružaju pristup piratiziranim web stranicama i slično.³⁸

U SAD-u, Izraelu, Poljskoj i Južnoj Koreji postoji pojam koji je poznat unutar zakona o autorskom pravu koji, za potrebe nastave i/ili znanstvenog istraživanja, dopušta reproduciranje i izradu zbirke od dijelova autorskih djela uz obavezno navođenje izvora, a naziva se *fair use* ili poštena uporaba/pravično korištenje. Tako primjerice nastavnici, profesori i knjižničari u školskim ustanovama mogu iskoristiti ovo pravo i pripremiti materijale na osnovu odlomaka autorskog djela. Sličan dio zakona o autorskim pravima postoji i u Kanadi i Ujedinjenom Kraljevstvu, a naziva se *fair dealing* i omogućuje pravljenje iznimki u zaštiti autorskih prava. U Hrvatskoj ovakav zakon još nije donesen.

“Pravično korištenje” (engl. *fair use*) specifičan je za američko zakonodavstvo, ali sličan ograničenjima za privatno korištenje u europskim zemljama.³⁹ U najopćenitijem smislu, *fair use* predstavlja upotrebu poštenog kopiranja bilo kojeg zaštićenog sadržaja za ograničene i transformativne svrhe. Skraćeno, *fair use* se može gledati kao obrana protiv tvrdnji o kršenju autorskih prava te se u obliku poštenog korištenja ne smatra nezakonitom povredom.⁴⁰

Kada su e-knjige zaštićene DRM-om, licenca treba omogućiti ustanovi, primjerice knjižnici, zaobilaženje DRM-a u svrhu nekršenja autorskih prava i to pod uvjetom poštivanja korisnikovih prava, uključujući pošteno poslovanje (engl. *fair dealing*) sukladno Zakonu o autorskim pravima.⁴¹

Zakon o autorskom pravu navodi četiri faktora koji se koriste za određivanje *fair use* djela. Primjenom ovih faktora korisnici mogu znati jesu li na dobrom putu za korištenje *fair use*-a, no ovi faktori su također dosta komplicirani jer sadrže dvosmislena značenja. Faktori uključuju: svrhu i obilježje korištenja, prirodu zaštićenog rada, količinu, tj. opseg rada koji će

³⁸ Castro, Daniel; Bennett, R.; Andes, S. Nav.dj., str. 6-12. URL: <http://www.itif.org/files/2009-digital-piracy.pdf> (2015-10-12)

³⁹ Owen, Victoria, Tiessen, Rob, Weir, Leslie [et al.] Nav.dj., str. 4-5.

⁴⁰ Usp. Stim, Richard. What is fair use?, 2010. URL: <http://fairuse.stanford.edu/overview/fair-use/what-is-fair-use/> (2015-10-11)

⁴¹ Owen, Victoria, Tiessen, Rob, Weir, Leslie [et al.] Nav.dj., str. 12.

se koristiti u odnosu na cjelokupni rad te učinak korištenja na tržišnu vrijednost rada zaštićenog autorskim pravom.⁴²

U konačnici, upotreba *fair use-a* ovisi najviše o tome je li korištenje komercijalno ili ne i je li upotreba transformativna, odnosno dodaje li se nešto novo što mijenja postojeći karakter kao novi izrazi, značenja ili poruke (npr. citati).⁴³

4.3. Kritika zaštite autorskog prava

U moru organizacija koje se bore za promicanje zaštite i jačanje svijesti o kršenju autorskih prava, isplovile su i one organizacije čije se članice, odnosno osnivači zalažu za promjene unutar postojećih zakona o autorskom i drugim pravima. Jedna od takvih organizacija je *Pirate Parties International*. *Pirate Parties International* (PPI) je neprofitna, međunarodna, nevladina organizacija sa sjedištem u Bruxellesu, Belgiji. Osnovana je 2010. godine i služi kao svjetska organizacija za Piratske stranke (*Pirate parties*), a trenutno predstavlja članove iz 41 zemlje. Oni predstavljaju slobodu izražavanja pokreta, pokušavajući ostvariti svoje ciljeve po načelima uspostavljenog političkog sustava, a ne putem aktivizma.⁴⁴ Neke od ideja koje zastupaju i koje podržavaju su građanska prava, izravna demokracija i sudjelovanje u vlasti, reforma autorskih prava i zakona o patentima, besplatno dijeljenje znanja (*Open Content*), informacije o zaštiti privatnosti, transparentnosti, slobodu informiranja, borbu protiv korupcije i mrežne neutralnosti.⁴⁵

Zajedničke teme unutar pokreta uključuju i pitanja autorskih prava i cenzure (*Copyright and censorship*). Neke od kampanja koje su pokrenuli su uključivale zahtjeve za reformu autorskih i patentnih prava (*copyright and patent laws*).

Protivljenje autorskim pravima (*Opposition to copyright*) se odnosi na potpuno ili djelomično protivljenje, a zagovornici smatraju da sam zakon nikada nije išao u korist društvu, već je služio obogaćivanju manjine na štetu kreativnosti. Zbog toga određene organizacije koje se protive zakonu o autorskim pravima dovode u pitanje logiku autorskih

⁴² Fundamentals of copyright and fair use. Str.3. URL: <https://www.calstate.edu/gc/Docs/FairUse.pdf> (2015-10-25)

⁴³ Copyright and fair use:a guide for the Harvard Community. Str. 8-11. URL:http://ogc.harvard.edu/files/ogc/files/copyright_and_fair_use_a_guide_for_the_harvard_community_0.pdf?m=1365193166 (2015-10-25)

⁴⁴ PP International. URL: <http://www.pp-international.net/> (2016-06-02)

⁴⁵ Pirate Party. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Pirate_Party#Common_policies (2016-06-02)

prava na gospodarskoj i kulturnoj osnovi te smatraju da se, u kontekstu Interneta i Web-a 2.0, zakon o autorskim pravima treba prilagoditi suvremenoj informacijskoj tehnologiji.⁴⁶

Postojeći zakoni o autorskim pravima donose neke etičke probleme. Tako Selmer Bringsjord tvrdi „da su svi oblici kopiranja moralno dopustivi (bez komercijalne upotrebe), jer su neki oblici kopiranja dozvoljeni i ne postoji logična razlika između različitih oblika kopiranja.“, dok Shelly Warwick smatra da se „zakon o autorskim pravima, koji je trenutno sastavljen, ne čini kao da ima postavljeno dosljedno etičko načelo.“ Etički problemi se dotiču i e-knjiga koje spominje još jedan autor. Andrew T. Forcehimes tvrdi da je „način na koji razmišljamo o autorskim pravima nedosljedan, jer je svaki argument za (fizičke) narodne knjižnice ujedno i argument za krađu e-knjiga, a svaki argument protiv krađe e-knjiga bi također trebao biti argument protiv knjižnica.“⁴⁷

S obzirom na etičke aspekte, vidjet ćemo kasnije, istraživanjem se pokazalo da ispitanici dijele ideje koje zagovara spomenuta organizacija, barem djelomično. Kritika zakona o autorskim pravima uključuje temeljitu promjenu zakona za koju se djelomično slažu i ispitanici.

⁴⁶ Opposition to copyright. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Opposition_to_copyright (2016-06-02)

⁴⁷ Isto.

5. Istraživanje problematike tehnoloških i etičkih aspekata piratiziranja knjige

Istraživanje tehnoloških i etičkih aspekata piratiziranja knjige je provedeno tijekom travnja i svibnja 2016. godine i njime se htjela ispitati problematika piratiziranja. Instrument istraživanja je bio anketni upitnik na koji su ispitanici odgovarali putem poveznice na LimeSurveyju. Ispitanici koji su sudjelovali u ispunjavanju ankete su morali imati minimalno završenu osnovnu školu. Ispitanici su bili kontaktirani putem različitih Facebook grupa, poput Studentskog servisa te pojedinačno, ali i putem fakultetskih ustanova. Anketni upitnik je ispunilo 184 ispitanika.

Anketni upitnik se sastojao od pitanja zatvorenog tipa. Na početku su ispitanici odgovarali na pitanja demografskog značenja (spol, dob, najviši stupanj obrazovanja), a dalje na pitanja o saznanjima pojma e-knjige, učestalosti čitanja u elektroničkom obliku i na različitim uređajima, jeziku na kojem čitaju te mjestima i/ili platformama putem kojih nabavljaju, odnosno posuđuju tiskane i e-knjige. U nastavku se od ispitanika tražilo da odgovore na pitanja o preuzimanju piratskih verzija glazbe, filma i knjige, skeniranju i kopiranju (dijelova ili cijele) knjige kao i razlozima za preuzimanje piratskih verzija. Daljnja pitanja su zahtijevala od ispitanika da iznesu svoj stupanj slaganja s određenim brojem tvrdnji za svako područje problematike. Tako je pitanje vezano za problematiku percepcije e-knjige sadržavalo 16 tvrdnji koje su predstavljale doživljaje i stavove vezane za e-knjige, pitanje o aspektima piratiziranja e-knjige sadržavalo je 7 tvrdnji u kojima su sadržana pravna načela i osobni doživljaj ispitanika, pitanje s 9 tvrdnji vezanih za odnos knjiga, glazbe i filma u piratstvu kojim se htjela ispitati superiornost audiovizualnih medija te pitanje vezano za neke aspekte piratstva općenito koje je sadržavalo 9 tvrdnji na koje su ispitanici morali označiti svoj stupanj slaganja u odnosu na ne/prihvatljive regulative i postupke vezane za preuzimanje piratskih verzija. Posljednje pitanje anketnog upitnika odnosilo se na samoprocjenu vlastitih vještina informacijske i informatičke pismenosti.

Hipoteze koje su se ovim istraživanjem htjele dokazati su slijedeće:

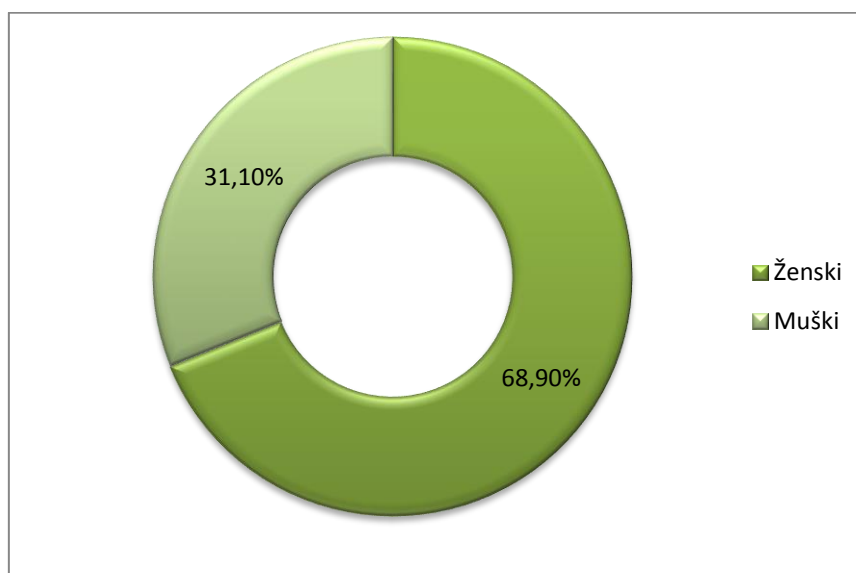
- a) Ispitanici preuzimaju piratske knjige jer su besplatne.
- b) Ispitanici u određenoj mjeri osjećaju grižnju savjesti prilikom fotokopiranja knjige ili korištenja piratizirane e-knjige.
- c) E- piratiziranje je opće prihvaćeno u društvu mladih (18-29 godina)
- d) Financijske prilike utječu na korištenje piratiziranih primjeraka

5.1. Uzorak ispitanika

Uzorkom je obuhvaćeno 184 ispitanika od čega je 126 ženskog spola, a 57 muškog spola. (Tablica 1, Slika 1).

Tablica 1. Udio ispitanika ženskog i muškog spola

Spol	Broj ispitanika	Udio Ispitanika
Ženski	126	68,90 %
Muški	57	31,10 %
Ukupno	183	100,00 %

Slika 1. Grafički prikaz udjela ispitanika ženskog i muškog spola

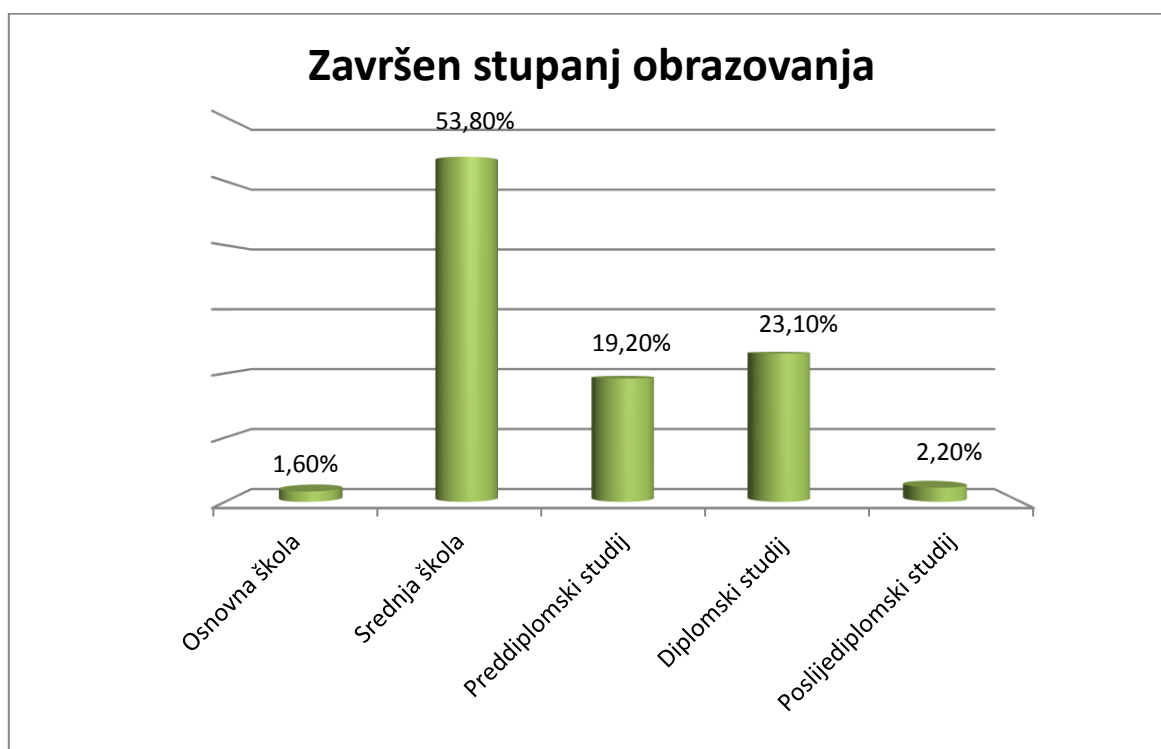
Tablica 2 daje prikaz ispitanika prema dobnim skupinama. Najmlađi ispitanik je u dobi od 16 godina, a najstariji 56 godina.

Prosječna starost ispitanika je 31,19 godina. Najčešća starost ispitanika je 20 godina. Kako bi se pojednostavio prikaz ispitanika grupirani su u četiri dobne skupine. Tablica 2 prikazuje ispitanike grupirane u četiri dobne skupine, broj ispitanika u svakoj dobnoj skupini i udio ispitanika izražen u postotcima.

Tablica 2. Ispitanici prema dobnim skupinama

Dobne skupine	Broj ispitanika	Udio ispitanika
do 20	54	29,70 %
21 - 25	77	41,80 %
26 - 30	30	16,30 %
31 i više	21	11,40 %
UKUPNO	182	100 %

Sljedeći grafikon prikazuje najviši završeni stupanj obrazovanja ispitanika. U istraživanju je najviše ispitanika sa završenom srednjom školom, odnosno 53,80 % ili njih 98 te 23,10 % ili 42 ispitanika sa završenim diplomskim studijem (ili predbolonjskim dodiplomskim). Završen preddiplomski studij ima 19,20 % ili 35 ispitanika, a najmanje ispitanika, njih 1,60 % ili 3 ispitanika, ima završenu osnovnu školu ili završen poslijediplomski studij, njih 2,20 % ili 4 ispitanika. Na grafikonu je prikazan udio ispitanika prema najvišem završenom stupnju obrazovanja.

Slika 2. Grafički prikaz udjela ispitanika prema najvišem završenom stupnju obrazovanja

Većina ispitanika koji imaju završenu srednju školu i preddiplomski studij još uvijek studira, njih 84,10 % ili 111 ispitanika, dok 15,90 % ili 21 ne studira. Najveći postotak ispitanika studira ili je završilo Filozofski fakultet, Odjel za informacijske znanosti u Zadru ili Osijeku, njih 26, 60 % ili 50 ispitanika, a slijede Prehrambeno-tehnološki fakultet, Pravni fakultet i Odjel za kulturologiju.

5.2. Rezultati istraživanja

Istraživački dio je okupio pitanja na koja su ispitanici davali odgovore kojima se može dobiti uvid u njihove osobne stavove i preferencije čitanja u elektroničkom i/ili tiskanom obliku, sklonostima kršenja autorskih prava kopiranjem, skeniranjem ili piratiziranjem knjiga te svrhe i razloge za iste, ali isto tako i percepciju korištenja e-knjiga i aspekte kojima se piratiziranje e-knjiga smatra općeprihvaćenim ili potpuno neprikladnim načinom distribucije informacija.

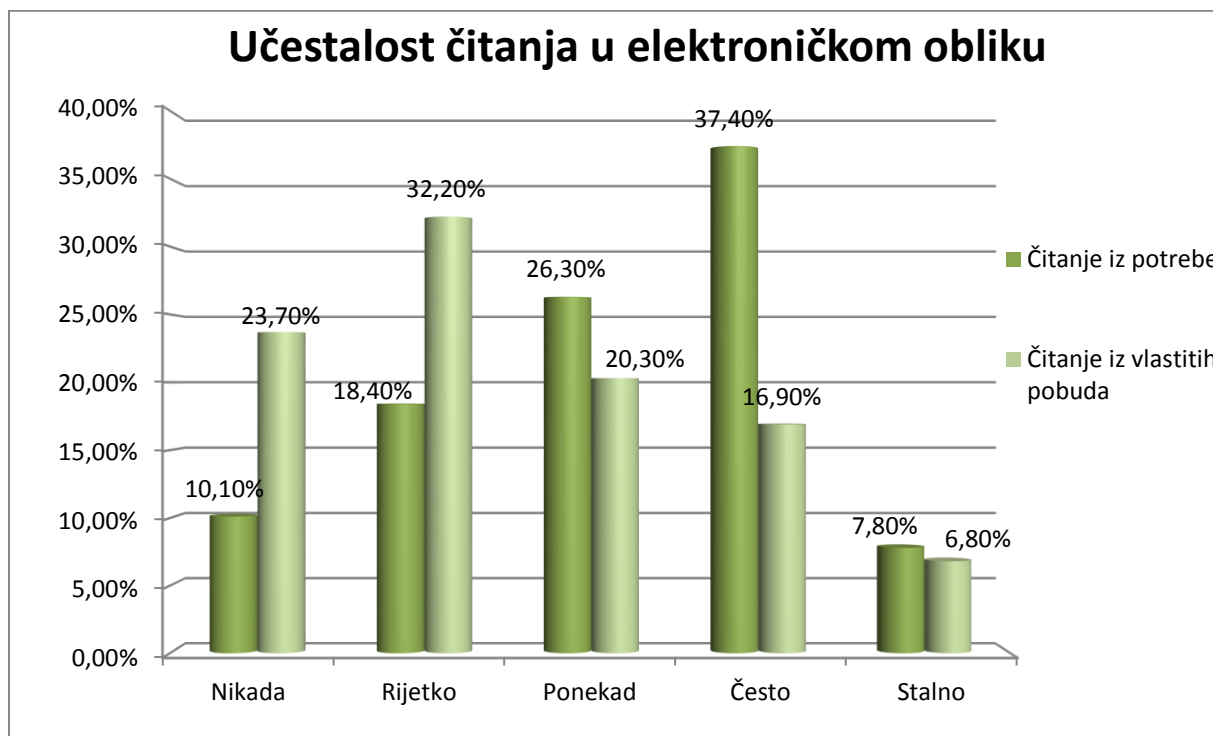
Ispitanici su prvo odgovarali na pitanja o prakticiranju čitanja elektroničkih knjiga uzimajući u obzir uređaje na kojima čitaju, jezik na kojem su napisane te mjesta posudbe ili nabave knjiga. Prvo smo htjeli saznati u kojoj mjeri su ispitanici informirani o značenju pojma e-knjige te smo ih upitali koji od ponuđenih pojmova najbolje opisuje e-knjigu prema njihovim vlastitim saznanjima. Najveći broj ispitanika se složio da je to *elektronička verzija tiskane knjige* i to njih 72, 00 % ili 131 ispitanik, a samo 1,60 % ili 3 ispitanika smatra da je to *uređaj na kojem se čitaju elektroničke knjige*. Tablica 3 donosi pojmove koje su ispitanici odabirali.

Tablica 3. Pojmovi kojima ispitanici najbolje opisuju e-knjigu

Pojam	Broj ispitanika	Udio ispitanika
E-knjiga je svaki tekst koji se čita na računalu	8	4,40 %
E-knjiga je uređaj na kojem se čitaju elektroničke knjige	3	1,60 %
E-knjiga je računalna datoteka koja sadrži knjigu	10	5,50 %
E-knjiga je elektronička verzija tiskane knjige	131	72,00 %
E-knjiga je knjiga za čije čitanje je potreban čitač	4	2,20 %

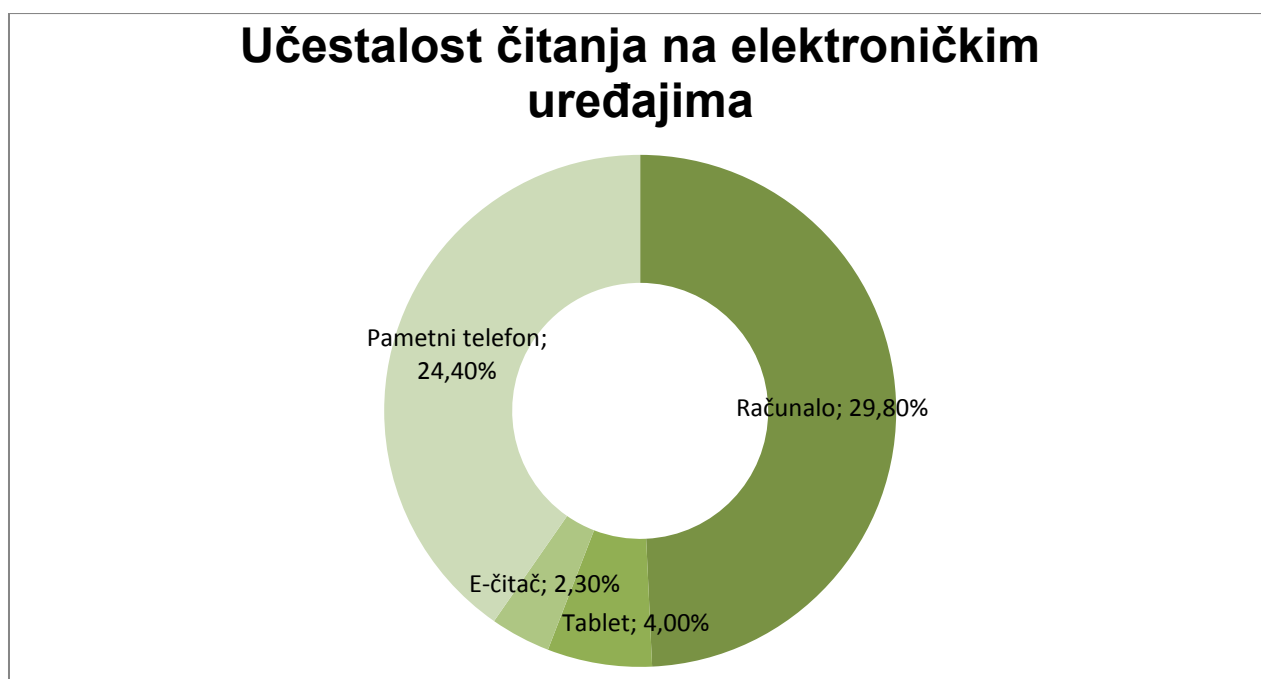
poput Kindla ili sličan uređaj		
E-knjiga je knjiga koja se čita na računalo	20	11,00 %
E-knjiga je sofver koji se koristi za čitanje knjiga	6	3,30 %
UKUPNO	182	100 %

Sljedećim pitanjima smo htjeli saznati učestalost čitanja u elektroničkom obliku s obzirom na vrstu literature i uređaje na kojima se čita, pa je tako ispitanicima bilo ponuđeno čitanje znanstvene, stručne ili ispitne literature, odnosno čitanja iz potrebe te čitanje beletristike, književnosti ili publicistike, odnosno čitanje iz vlastitih pobuda. Na slici 3 je prikazan odnos učestalosti čitanja. Kao što smo i pretpostavili, najveći postotak ispitanika izjasnio se da *često* čita e-knjige iz potrebe, njih 37,40 % ili 67 ispitanika, dok tek 7,80 % ili njih 14 to čini *stalno* (skoro svaki dan), a najviše ispitanika koji čitaju iz vlastitih pobuda čine to *rijetko*, njih 32,20 % ili 57 ispitanika te samo 6,80 % ili njih 12 čita *stalno* (skoro svaki dan). Velik postotak je i ispitanika koji *nikada* ne čitaju iz potrebe, njih 10,10 % ili 18 ispitanika, a onih koji *nikada* ne čitaju iz vlastitih pobuda, njih 23,70 % ili 42 ispitanika. Na ovaj način smo doznali koliko udio ispitanika uopće čita putem e-tehnologije.

Slika 3. Grafički prikaz učestalosti čitanja u elektroničkom obliku

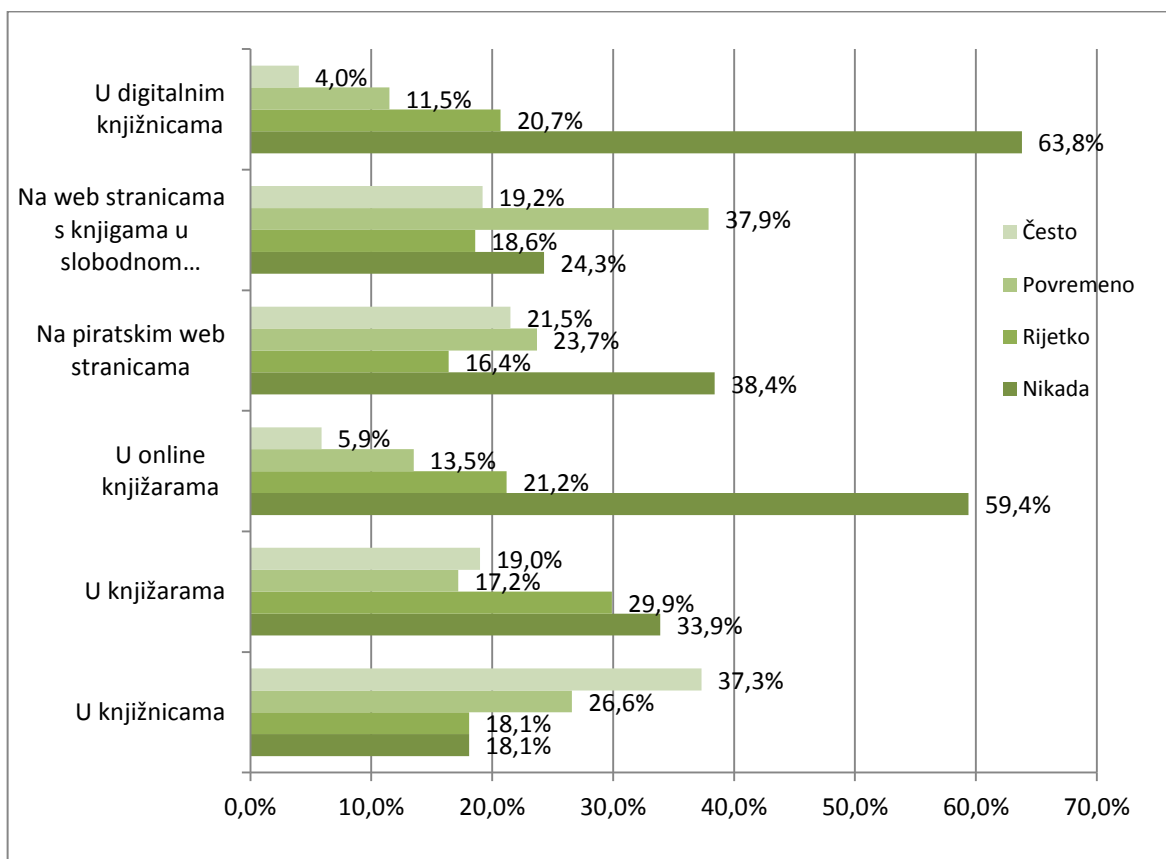
Učestalost čitanja u elektroničkom obliku s obzirom na uređaje na kojima se čita ovisi o vrsti uređaja koji omogućuju reprodukciju i doživljaj željenog e-sadržaja pa su tako ispitanicima ponuđene četiri vrste uređaja: računalo, tablet, e-čitač i pametni telefon. Uređaji koje su ispitanici u najvećoj mjeri odabirali su računalo i pametni telefon. Na računalu *često* čita 34,80 % ispitanika ili njih 62, a *nikada* tek 5,10 % ispitanika ili njih 9. Pametni telefon je zauzeo drugo mjesto najčešće korištenih uređaja za čitanje e-sadržaja po izboru ispitanika i to s postotkom od 24,40 % ispitanika ili njih 44 koji ga *stalno* koriste, a 18,30 % ili njih 33 *nikada*. Na tabletu *nikada* ne čita 58,20% ispitanika ili njih 103, dok *stalno* čita 4,00 % ispitanika ili njih 7. E- čitač se također nije pokazao kao najpopularniji uređaj pa tako 83,90 % ispitanika ili njih 146 *nikada* ne čita preko njega, a samo 2,30 % ispitanika ili njih 4 to čini *stalno*.

Slika 4. Grafički prikaz učestalosti čitanja na elektroničkim uređajima

Nadalje se htjelo saznati koja sve mjesta ispitanici koriste kako bi došli do željene tiskane ili e-knjige. Ispitanicima je ponuđeno šest potencijalnih mjesta koja bi mogli koristiti za nabavu ili posudbu knjiga koje čitaju. Za očekivati je bilo da će većina ispitanika odabrati knjižnice, pa tako 37,30 % ispitanika ili njih 66 *često* nabavlja u knjižnici, a 37,90 % ispitanika ili njih 67 *povremeno* nabavlja na web stranicama s knjigama u slobodnom pristupu (GoogleBooks, Project Gutenberg, Scribd i slično). Mjesta koja ispitanici najmanje koriste za nabavu ili posudbu knjiga su digitalne knjižnice (npr. TookBook) gdje tek 4,00 % ispitanika

ili njih 7 posuđuje *često* i 11,50 % ispitanika ili njih 20 to čini *povremeno* te online knjižare (Amazon, superknjižara i slično) u kojima 13,50 % ispitanika ili njih 23 *povremeno* nabavlja knjige, a 5,90 % ispitanika ili njih 10 to čini *često*. Najnepopularnija mjesta nabave ili posudbe knjiga su dakle digitalne knjižnice gdje čak 63,80 % ispitanika ili njih 111 *nikada* ne nabavlja tamo i online knjižare u kojima čak 59,40 % ispitanika ili njih 101 također *nikada* ne nabavlja knjige, ali i piratske web stranice (torrenti, PirateBay, IsoHunt, LibGen i sl.) na kojima *nikada* ne nabavlja 38,40% ispitanika, a tek *povremeno* njih 23,70%. Ispod se nalazi grafikon 5 koji prikazuje udio ispitanika koji nabavljaju na određenim mjestima i učestalost.

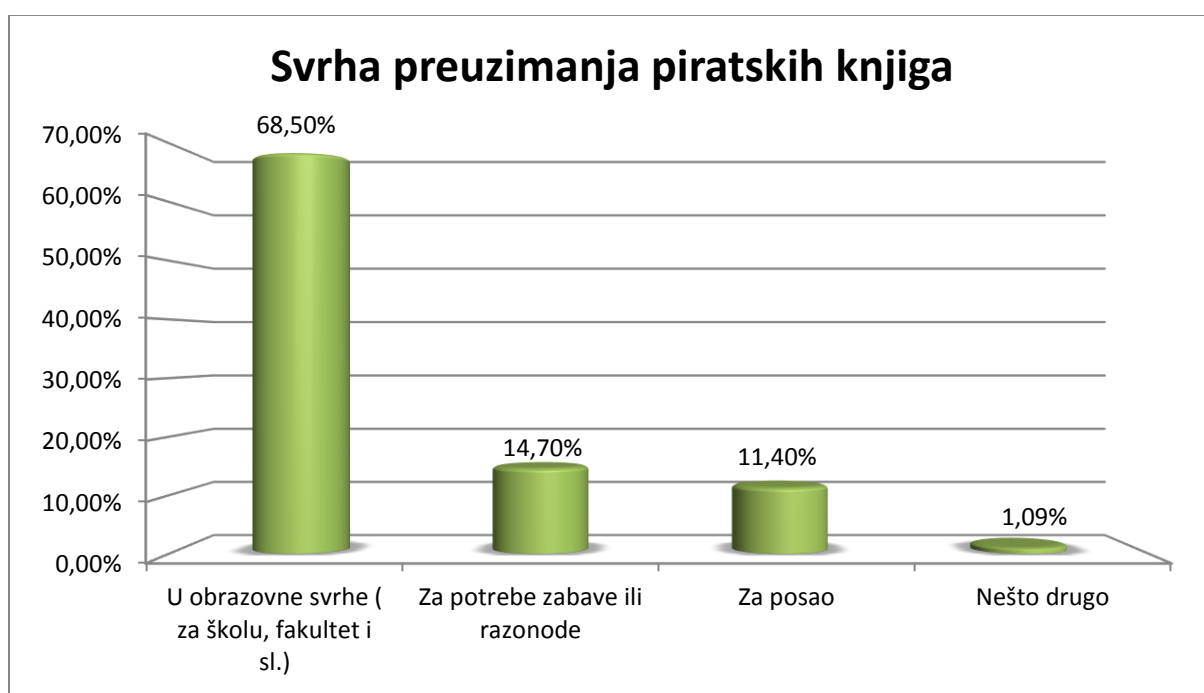
Slika 5. Grafički prikaz mjesta nabave knjiga

Jedno od pitanja koje smo postavili ispitanicima, a kako bi saznali da li prakticiraju umnažanje knjiga, se odnosilo na direktno kršenje autorskih prava kopiranjem ili skeniranjem. Upitali smo ih jesu li u zadnjih godinu dana kopirali ili skenirali cijelu ili dijelove neke knjige. 72,40 % odnosno 131 ispitanik se izjasnio da jeste, a 27,60 % odnosno 50 ispitanika se izjasnilo da nije u zadnjih godinu dana kopiralo ili skeniralo cijelu ili dijelove neke knjige.

Tablica 4. Udio ispitanika koji su kopirali ili skenirali cijelu ili dijelove knjige

Odgovor	Broj ispitanika	Udio ispitanika
Da	131	72,40 %
Ne	50	27,60 %
UKUPNO	181	100 %

Ispitanike koji su potvrdno odgovorili na pitanje jesu li u zadnjih godinu dana kopirali ili skenirali cijelu ili dijelove neke knjige smo još dodatno upitali u koje svrhe su preuzimali piratske knjige. Njih 68,50 % je odgovorilo da je to bilo u obrazovne svrhe (za školu, fakultet i sl.), 14,70 % ih je odgovorilo da je bilo za potrebe zabave ili razonode, 11,40 % je odgovorilo za posao dok je 1,09 % ispitanika navelo druge svrhe, kao primjerice poklon i osobni razvitak i učenje.

Slika 6. Grafički prikaz svrha preuzimanja piratskih knjiga

Također, jedno od važnijih pitanja koja smo postavili ispitanicima je bilo da li su ikada s interneta preuzeli piratsku verziju neke knjige. Većina ispitanika, točnije 57,70 % odnosno 105 je odgovorilo potvrdno, dok je 26,40 % odnosno 48 ispitanika odgovorilo negativno. Isto tako, bilo je i onih ispitanika koji nisu bili sigurni jesu li preuzeli piratsku verziju ili ne te ih je 15,90 % odnosno 29 odgovorilo da *ne zna*.

Tablica 5. Udio ispitanika koji su preuzeli piratsku verziju neke knjige

Odgovor	Broj ispitanika	Udio ispitanika
Da	105	57,70 %
Ne	48	26,40 %
Ne znam	29	15,90 %
UKUPNO	182	100 %

Tablice 6 i 7 prikazuju statističke razlike između dobnih skupina. U dobnoj skupini 18-29 godina 59,70% ispitanika izjavljuje da je preuzelo barem jednu piratsku knjigu što je više od ostalih, ali vrijednosti nisu statistički značajne tako da ne možemo reći da se ta skupina značajno razlikuje od drugih. No ako pogledamo dobne skupine detaljnije onda vidimo da se dvije dobne skupine, od 21-25 i od 26-30 značajno razlikuju od drugih. U tim dobnim skupinama preko 70% ispitanika je preuzelo barem jednu piratsku knjigu što je značajno više od ostalih skupina, kako starijih tako i mlađih. Kod mlađih pak vidimo značajno viši postotak odgovora ne znam. Zaključujemo da se dobna skupina 21-30 izdvaja od ostalih prema stupnju preuzimanja piratskih knjiga, a mlađa do 20 prema razumijevanju što je to piratska knjiga. Ovime je hipoteza djelomično potvrđena odnosno dobna skupina koja pokazuje da više preuzima piratske knjige je u odnosu na postavljenu hipotezu malo više pomaknuta prema starijim ispitanicima nego što se očekivalo, ali se u velikoj mjeri preklapa.

Tablica 6. Preuzimanje piratskih knjiga prema dobnim skupinama $\chi^2=18,681$, $p=0,005$

Dobne skupine	Da	Ne	Ne znam
do 20	38,9%	37,0%	24,1%
21-25	70,1%	16,9%	13,0%
26-30	70,0%	16,7%	13,3%
31 i više	45,0%	45,0%	10,0%

Tablica 7. Preuzimanje piratskih knjiga dobne skupine 18-29 $\chi^2=2,059$, $p=0,357$

Dobne skupine	Da	Ne	Ne znam
18-29	59,7%	24,0%	16,2%
ostali	48,1%	37,0%	14,8%

Sljedeće pitanje je također važno za ovo istraživanje jer se dotiče razloga za preuzimanje piratskih e-knjiga. Ispitanicima su ponuđeni motivi piratiziranja knjige poput nedostupnosti i visokih cijena originalnih verzija, olakšanog pristupa piratskim verzijama i većoj ponudi piratskih verzija putem interneta. Najviše ispitanika navodi da je razlog za preuzimanje upravo *piratske knjige su besplatne* i za njega se odlučilo 68,50 % ispitanika, a velik dio se složio i da su *legalne verzije preskupe*, njih 58,20 % ispitanika. Najniži postotak su imali odgovori *kršenje autorskih prava u slučaju e-knjiga ionako nitko ne kontrolira* za koji se odlučilo 10,30 % ispitanika i *svi to rade pa zašto ne bih i ja*. Ispitanici su se složili da je *do piratskih verzija relativno lako doći*, njih 50,50 %, ali isto tako se 48,40 % ispitanika složilo da je *do legalnih verzija ponekad teško doći*. Osim navedenih motiva, ispitanici su mogli navesti i druge pa je njih 4,35% navodilo različite motive iz kojih se moglo izvući njihovo nezadovoljstvo dostupnošću pojedinih verzija, bilo u mjestu u kojem žive ili općenito, zatim preferiranje tiskanog oblika knjige više nego elektroničke verzije, problemi jezičnih prijevoda željenih materijala. Isto tako, nezadovoljstvo postojanja i provođenja autorskih prava jer smatraju da bi informacije trebale biti dostupne svima, bez plaćanja. U tablici 8 je prikazan udio ispitanika i glavni razlozi za preuzimanje e-knjiga.

Tablica 8. Glavni razlozi za preuzimanje e-knjiga

Razlozi za preuzimanje e-knjiga	Udio ispitanika
Piratske knjige su besplatne	68,50 %
Legalne verzije su preskupe	58,20 %
Do legalnih verzija je ponekad teško doći	48,40 %
Do piratskih verzija je relativno lako doći	50,50 %
Kršenje autorskih prava u slučaju e-knjiga ionako nitko ne kontrolira	10,30 %
Svi to rade pa zašto ne bih i ja	11,40 %
Nešto drugo	3,30 %

Posljednja tri pitanja su najznačajnija za ovo istraživanje jer se iz tvrdnji koje su ispitanici odabirali može saznati njihovo stajalište, percepcija i slaganje, odnosno neslaganje s određenim aspektima e-knjige, piratiziranja i kršenja autorskih prava. Ispitanici su prvo izražavali svoj stupanj slaganja s navedenim tvrdnjama o percepciji e-knjige. U Tablici 9 su prikazane tvrdnje vezane za percepciju e-knjige gdje su ispitanici odgovarali na šesnaest tvrdnji na način da su određivali u kojoj mjeri se slažu s navedenim tvrdnjama. Svaki red u tablici predstavlja jednu tvrdnju, a brojevi označavaju postotak ispitanika koji se slaže s navedenom tvrdnjom i koji je stupanj slaganja.

Što se tiče jednostavnog pretraživanja sadržaja e-knjiga, od 184 ispitanika većina se slaže da je ono korisno, njih 39,80 %, a 41,20 % ispitanika se u potpunosti slaže s jednostavnošću pristupa e-knjigama, odnosno što po e-knjigu ne moraju ići u knjižnicu ili knjižaru. 48,30 % ispitanika smatra da su multimedijalni dodatci koje nudi e-knjiga vrlo korisni te se isto tako 33,70 % ispitanika slaže i smatra e-knjigu praktičnom. Mogućnost okupljanja više knjiga na jednom uređaju je obilježje s kojim se slaže 46,10 % ispitanika. 40,20 % ispitanika smatra da su e-knjige (bez zaštite od kopiranja) praktične za razmjenjivanje, no kada je u pitanju jednostavnost korištenja e-knjiga, 32,00 % ispitanika zauzima neutralan stav. Po pitanju još jednog obilježja o poveznicama i multimediji, 37,10 % ispitanika smatra da olakšavaju razumijevanje sadržaja. Ispitanici smatraju da e-knjige nisu pogodne za duža vremenska čitanja te se 31,30 % ispitanika složilo da je e-knjiga dobra samo za kratka vremenska čitanja. Kao što je i bilo za očekivati, za tvrdnju *čitanje e-knjiga umara oči* je 35,70 % ispitanika odabralo najviši stupanj slaganja, a isto tako se 30,40 % ispitanika složilo kako je teže postići koncentraciju čitajući e-knjigu za razliku od čitanja tiskane knjige. Neutralan stav je zauzelo i 33,50 % ispitanika kada je u pitanju jednostavnost čitanja e-knjiga. Ispitanici se isto tako slažu s tvrdnjom da e-knjiga ne omogućuje pravi doživljaj čitanja, njih 25,40 %. Većina ispitanika se uopće ne slaže s tvrdnjom da ne znaju pronaći e-knjigu, odnosno 44,50 % ispitanika nema problema s pronalaskom željenih e-knjiga, kao i 36,30 % ispitanika kojima nije komplicirano nabaviti e-knjige. Kada je u pitanju dostupnost e-knjiga, 41,00 % ispitanika smatra da im to uopće ne predstavlja problem te da su im e-knjige dostupne.

Tablica 9. Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjama vezanih za percepciju e-knjige

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem	Srednja vrijednost
Mogućnost jednostavnog pretraživanja sadržaja e-knjiga je vrlo korisna.	2,20 %	2,80 %	16,00 %	39,80 %	39,20 %	4,11
Vrlo je korisno što po e-knjigu ne moram ići u knjižnicu ili knjižaru	1,10 %	5,50 %	12,60 %	39,60 %	41,20 %	4,14
Multimedijalni dodaci koje e-knjiga omogućuje su ponekad vrlo korisni	2,20 %	2,20 %	25,00 %	48,30 %	22,20 %	3,86
E-knjigu smatram praktičnom	3,30 %	6,60 %	23,20 %	33,70 %	33,10 %	3,87
Mogućnost okupljanja više knjiga na jednom uređaju je vrlo praktična	0,6 %	3,30 %	10,00 %	46,10 %	40,00 %	4,22
E-knjige (bez zaštite od kopiranja) su vrlo praktične za razmjenjivanje	1,70 %	2,80 %	20,10 %	40,20 %	35,20 %	4,04
E-knjige su jednostavnije za korištenje	6,60 %	16,60 %	32,00 %	26,00 %	18,80 %	3,34
Poveznice i multimedija mi olakšavaju razumijevanje sadržaja	5,10 %	13,50 %	28,70 %	37,10 %	15,70 %	3,45
E-knjiga je dobra samo za kratka vremenska čitanja	8,20 %	14,30 %	24,70 %	31,30 %	21,40 %	3,43
Čitanje e-knjiga umara oči.	5,50 %	8,80 %	20,90 %	29,10 %	35,70 %	3,81
Prilikom čitanja e-knjige teže je postići koncentraciju nego kod tiskane knjige	7,70 %	13,30 %	21,50 %	30,40 %	27,10 %	3,56
E-knjige su jednostavnije za čitanje	18,10 %	30,80 %	33,50 %	13,70 %	3,80 %	2,54
E-knjige ne omogućuju pravi doživljaj čitanja	9,90 %	22,70 %	23,80 %	25,40 %	18,20 %	3,19
Ne znam gdje pronaći e-knjigu.	44,50 %	26,40 %	19,80 %	8,20 %	1,10 %	1,95
E-knjige su komplicirane za nabaviti	36,30 %	28,00 %	26,90 %	8,80 %	0	2,08
E-knjige mi nisu dostupne.	41,00 %	29,50 %	22,40 %	6,00 %	1,10 %	1,97

U nastavku se nalazi tablica 10 koja prikazuje stupanj slaganja ispitanika sa sedam tvrdnji vezanih za neke aspekte piratstva. Većina ispitanika, točnije njih 52,70 % se izjasnilo kako ne osjeća grižnju savjesti prilikom fotokopiranja knjige ili dijelova knjige. Kada su u pitanju kršenja autorskih prava, a ukoliko se knjiga kopira u privatne svrhe, 29,10 % ispitanika nije sigurno, odnosno odgovara neutralno. Ispitanici, njih 38,70 %, su također neutralno odgovorili na tvrdnju da piratiziranje e-knjige ne smatraju krivičnim djelom jer to nitko ne kontrolira. Što se tiče edukacijskih potreba, 29,40 % ispitanika se slaže da je piratiziranje e-knjige prihvatljivo kada se radi o edukativnim ili stručno znanstvenim sadržajima. Za tvrdnju koja kaže da je piratiziranje e-knjige prihvatljivo jer se knjiga može posuditi u knjižnici, 31,30 % ispitanika nije sigurno i odgovara neutralno. Ispitanici se slažu, njih 34,60 %, da ukoliko čitaju knjigu koju vole nije bitno je li legalna ili ne. I konačno, 52,70% ispitanika uopće ne osjeća grižnju savjesti prilikom korištenja piratizirane knjige.

Tablica 10. Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjama vezanim za neke aspekte piratstva

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem	Srednja vrijednost
Prilikom fotokopiranja knjige ili dijelova knjige osjećam grižnju savjesti.	52,70 %	24,20 %	14,30 %	7,10 %	1,60 %	1,81
Fotokopiranjem knjige ne kršim autorska prava ukoliko to koristim u privatne svrhe.	9,90 %	19,20 %	29,10 %	28,00 %	13,70 %	3,16
Piratiziranje e-knjige nitko ne kontrolira i stoga to ne smatram krivičnim djelom.	9,40 %	28,70 %	38,70 %	17,10 %	6,10 %	2,82
Piratiziranje e-knjige sasvim je prihvatljivo kada se radi o edukativnim ili stručno znanstvenim sadržajima.	6,70 %	16,70 %	29,40 %	29,40 %	17,80 %	3,35
Piratiziranje e-knjige je prihvatljivo jer knjigu ionako mogu posuditi u knjižnici.	8,80 %	29,10 %	31,30 %	19,80 %	11,00 %	2,95
Kada čitam e-knjigu nije mi važno je li ona legalna ili nije.	4,90 %	7,10 %	24,70 %	34,60 %	28,60 %	3,75
Prilikom korištenja piratizirane e-knjige osjećam grižnju savjesti.	52,70 %	21,40 %	17,60 %	6,00 %	2,20 %	1,84

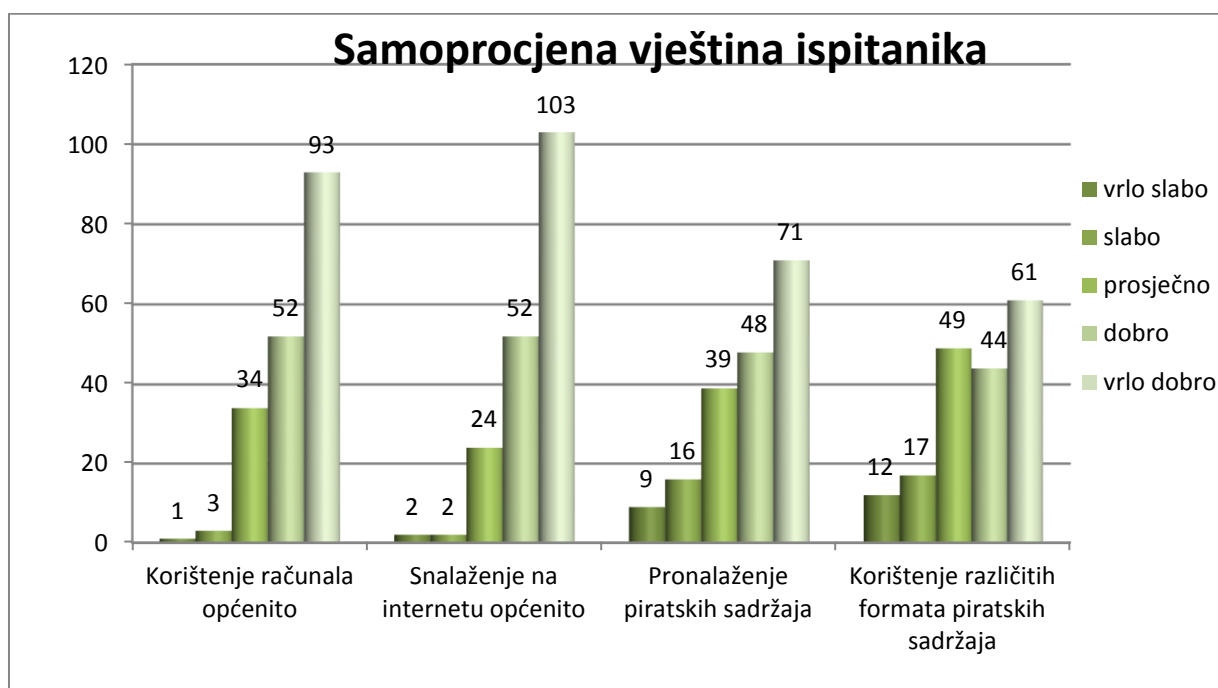
Posljednje pitanje je vezano za neke aspekte piratstva općenito i sadrži devet tvrdnji koje se odnose na zakone o autorskom pravu i piratiziranju potaknutim financijskim razlozima. Tablica 11 donosi prikaz stupnja slaganja ispitanika s navedenim tvrdnjama. Za većinu tvrdnji su ispitanici zauzeli neutralne stavove kada se radi o autorskim pravima. 53,30% ispitanika se niti slaže niti ne slaže s tim da su postojeći zakoni o autorskom pravu zastarjeli i da ih je potrebno mijenjati. Neutralan stav je zauzelo i 44,80 % ispitanika na tvrdnju o zakonima o autorskom pravu koji bi trebali regulirati samo komercijalno korištenje autorskih sadržaja. Kada se radi o zabavnim sadržajima, 43,30 % ispitanika je neutralno po pitanju prihvatljivosti piratiziranja digitalnih sadržaja. U tablici je također vidljivo da se 39,10% ispitanika slaže da je piratiziranje digitalnih sadržaja prihvatljivo ukoliko nema financijske štete. Ispitanici, njih 30,60 %, se složilo da često preuzimaju piratske sadržaje koje nikada ne bi kupili u originalnom obliku. No, postoje i oni ispitanici koji bi vrlo rado kupili legalni sadržaj nakon što im se piratski sadržaj jako sviđa, čak 32,60 % ispitanika. Kada je u pitanju tvrdnja koja se tiče opasnosti piratiziranja, ispitanici su skeptični te je njih 33,90% zauzelo neutralan stav po pitanju da li preuzimanje piratiziranih sadržaja smatraju potencijalno opasnim. Budućnost korištenja piratiziranih sadržaja nije upitna, jer se 36,90 % ispitanika složilo da će nastaviti s njihovim korištenjem u jednakoj mjeri ili više nego do sada. Krizna financijska vremena su se očitovala i u zadnjoj tvrdnji gdje 42,00 % ispitanika smatra da nema dovoljno financijskih sredstava za nabavu izvornih primjeraka.

Tablica 11. Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjama vezanih za neke aspekte piratstva općenito

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem	Srednja vrijednost
Postojeći zakoni o autorskom pravu su zastarjeli i treba ih mijenjati.	5,60 %	5,60 %	53,30 %	25,00 %	10,60 %	3,29
Zakoni o autorskom pravu bi trebali regulirati samo komercijalno korištenje autorskih sadržaja.	1,10 %	10,50 %	44,80 %	29,30 %	14,40 %	3,45
Piratiziranje digitalnih sadržaja sasvim je prihvatljivo, kada se radi o zabavnim sadržajima.	3,30 %	24,40 %	43,30 %	16,70 %	12,20 %	3,10
Piratiziranje digitalnih sadržaja sasvim je prihvatljivo ukoliko nitko ne trpi financijsku štetu.	2,20 %	10,10 %	30,70 %	39,10 %	17,90 %	3,60

Često preuzimam piratske sadržaje koje (da nema piratskih verzija) ne bih kupovao legalne.	7,20 %	14,40 %	23,30 %	30,60 %	24,40 %	3,51
Ponekad mi se piratski sadržaj toliko sviđa da me potakne da kupim i legalni.	11,60 %	16,60 %	21,00 %	32,60 %	18,20 %	3,29
Preuzimanje piratiziranih sadržaja smatram potencijalno opasnim.	16,10 %	23,90 %	33,90 %	23,30 %	2,80 %	2,73
U budućnosti ću vjerojatno koristiti piratizirane sadržaje u jednakoj mjeri ili više nego do sada.	1,10 %	9,50 %	31,80 %	36,90 %	20,70 %	3,66
Piratizirane primjerke ne koristim jer imam dovoljno financijskih sredstava za nabavu izvornih primjeraka.	42,00 %	29,80 %	24,30 %	2,80 %	1,10 %	1,91

Za kraj smo ispitanike zamolili da procijene svoje vještine korištenja i snalaženja na računalu. Na grafikonu su prikazani brojevi ispitanika prema pojedinim područjima i stupnju samoprocjene.

Slika 7. Grafički prikaz samoprocjene vještina ispitanika

6. Diskusija

Rezultati istraživanja su pokazali da su ispitanici imali različita mišljenja i stavove po pitanju pojma e-knjige, učestalosti čitanja u elektroničkom obliku i na različitim uređajima, jeziku na kojem čitaju te mjestima i/ili platformama putem kojih nabavljaju, odnosno posuđuju tiskane i e-knjige. Isto tako, možemo zaključiti kako je piratiziranje povezano s dobi i vjerojatno stupnjem obrazovanja, odnosno viši postotak mladih (u dobi od 21 do 25 godina) i visoko obrazovanih osoba koriste piratizirane izvore za potrebe čitanja. S obzirom na to, 41,80 % ispitanika je u dobi od 21 do 25 godina, a najviše ispitanika je sa završenom srednjom školom, odnosno 53,80 % te 23,10 % sa završenim diplomskim studijem (ili predbolonjskim dodiplomskim). Ovim podacima je djelomično potvrđena hipoteza da je e-piratiziranje opće prihvaćeno u društvu mladih (18-29 godina) jer je dobna skupina koja pokazuje da više preuzima piratske knjige u odnosu na postavljenu hipotezu malo više pomaknuta prema starijim ispitanicima nego što se očekivalo, ali se u velikoj mjeri preklapa.

Ispitanici su uglavnom upoznati s pojmom e-knjige i jasno im je što ona predstavlja. Najveći postotak ispitanika *često* čita e-knjige iz potrebe, 37,40 %, a samo 6,80 % iz vlastitih pobuda čita *stalno* (skoro svaki dan). Iz ovoga se može zaključiti kako ispitanici samovoljno rijetko čitaju putem e-tehnologija. Što se tiče uređaja preko kojih ispitanici čitaju, na prvome mjestu su to računalo i pametni telefon. Na računalu *često* čita 34,80 % ispitanika, a pametni telefon je zauzeo drugo mjesto najčešće korištenih uređaja za čitanje e-sadržaja po izboru ispitanika i to s postotkom od 24,40 % koji ga *stalno* koriste.

Mjesta koja ispitanici koriste kako bi došli do željenih naslova knjiga su raznolika, no ističu se ona najčešća. Od ponuđenih šest mjesta, ispitanici su najviše odabirali knjižnice, njih 37,30 % tamo nabavlja *često* te 37,90 % to čini *povremeno* na web stranicama s knjigama u slobodnom pristupu. Najnepopularnija mjesta nabave ili posudbe knjiga su digitalne knjižnice gdje čak 63,80 % ispitanika *nikada* ne nabavlja tamo i online knjižare u kojima čak 59,40 % ispitanika također *nikada* ne nabavlja knjige.

Većina ispitanika se složila oko stavova o skeniranju i kopiranju (dijelova ili cijele) knjige kao i razlozima za preuzimanje piratskih verzija. 72,40 % ispitanika je odgovorilo potvrdno na pitanje o kopiranju ili skeniranju cijele ili dijelova knjige, a 57,70 % ispitanika je također odgovorilo potvrdno na pitanje o preuzimanju piratizirane verzije knjige. Razlozi, odnosno svrha u koju su ispitanici preuzimali piratske verzije su najvećim dijelom obrazovne svrhe (za školu, fakultet i slično) koje je odabralo 68,50 % ispitanika, zabava i razonoda, njih

14,70 % i posao koji je odabralo 11,40 % ispitanika. No, postoje i oni ispitanici koji nisu sigurni, odnosno kojima je svejedno je li verzija koju su preuzeli piratizirana ili ne, oni čine 15,90 %.

Većina ispitanika se slaže da je cijena jedan od glavnih motiva po pitanju preuzimanja piratskih e-knjiga. Pitanje koje je vrlo važno za ovo istraživanje, a koje se dotiče razloga za preuzimanje piratskih e-knjiga, je upravo vezano za motive preuzimanja. Ispitanicima su ponuđeni motivi poput nedostupnosti i visokih cijena originalnih verzija, olakšanog pristupa piratskim verzijama i većoj ponudi piratskih verzija putem interneta. Najviše ispitanika navodi da je glavni razlog za preuzimanje taj što su *piratske knjige besplatne* i za njega se odlučilo 68,50 % ispitanika, a velik dio se složio i da su *legalne verzije preskupe*, njih 58,20% ispitanika. Ispitanici se nisu povodili za poznatom uzrečicom *svi to rade pa zašto ne bih i ja* pa je samo 11,40 % ispitanika izabralo taj odgovor. Ovim rezultatima su potvrđene prva i zadnja hipoteza, odnosno da ispitanici preuzimaju piratske knjige jer su besplatne te da financijske prilike utječu na korištenje piratiziranih primjeraka.

Pri analiziranju odgovora vezanih za percepciju e-knjige, možemo jasno izvući da su ispitanici zadovoljni i da cijene obilježja e-knjige, poput mogućnosti jednostavnog pretraživanja sadržaja, multimedijalnih dodataka, praktičnost, mogućnost okupljanja više knjiga na jednom uređaju, praktičnost razmjenjivanja, jednostavnost korištenja i druga. Isto tako, ispitanici smatraju da e- knjige nisu pogodne za duža vremenska čitanja te se 31,30 % ispitanika složilo da je e-knjiga dobra samo za kratka vremenska čitanja kao i da *čitanje e-knjiga umara oči* za što se odlučilo 35,70 % ispitanika. Također, 30,40 % ispitanika se složilo kako je teže postići koncentraciju čitajući e-knjigu za razliku od čitanja tiskane knjige.

Fotokopiranje knjige ili dijelova knjige ispitanici ne smatraju krivičnim dijelom. Točnije, većina ispitanika, njih 52,70 % se izjasnilo kako ne osjeća grižnju savjesti prilikom fotokopiranja knjige ili dijelova knjige. Kada su u pitanju kršenja autorskih prava, a ukoliko se knjiga kopira u privatne svrhe, 29,10 % ispitanika nije sigurno, odnosno odgovara neutralno. Isto kao i za fotokopiranje, 52,70% ispitanika uopće ne osjeća grižnju savjesti prilikom korištenja piratizirane knjige. Dakle, ispitanici ne smatraju kršenje autorskih prava niti piratiziranje originalnih primjeraka i njihovo korištenje vrijednim pažnje te takve postupke primjenjuju u svakodnevnom životu u razne svrhe. Ovakvi rezultati donose drugačiju percepciju od očekivane te stoga odbacujemo drugu hipotezu, odnosno da ispitanici u određenoj mjeri osjećaju grižnju savjesti prilikom fotokopiranja knjige ili korištenja

piratizirane e-knjige. Drugim riječima, grižnja savjesti je prisutna, no u nedovoljnoj mjeri koja bi potvrdila ovu hipotezu.

Aspekti piratstva su vidljivi i kod 39,10% ispitanika koji se slažu da je piratiziranje digitalnih sadržaja prihvatljivo ukoliko nema financijske štete. Drugi ispitanici pak, njih 30,60%, su se složili da često preuzimaju piratske sadržaje koje nikada ne bi kupili u originalnom obliku. No, postoje i oni ispitanici koji bi vrlo rado kupili legalni sadržaj nakon što im se piratski sadržaj jako sviđa, čak 32,60 % ispitanika. Ovaj podatak puno govori o njihovom poimanju i percepciji e-knjiga kao takvih, ne kao nužna aktivnost kojom bi se prekršio zakon ili autorsko pravo, već potreba potaknuta financijskim ne/prilikama i nedostupnost željenih sadržaja. Budućnost korištenja piratiziranih sadržaja nije upitna, jer se 36,90 % ispitanika složilo da će nastaviti s njihovim korištenjem u jednakoj mjeri ili više nego do sada.

Za većinu tvrdnji su ispitanici zauzimali neutralne stavove, iz razloga koje možemo tek pretpostavljati. Činjenica je da su mišljenja ispitanika podijeljena te da tiskane knjige još uvijek smatraju jednostavnijima za korištenje za razliku od e-knjiga, ali e-knjige su također nezamjenjiv oblik prijenosa informacija. Iz ovoga možemo zaključiti da u Hrvatskoj još uvijek nije značajno raširen trend e-knjiga i drugih e-nakladničkih proizvoda, no zastupljenost njihovih korisnika se bez sumnje povećava.

7. Zaključak

Analiza dobivenih rezultata istraživanja koje je provedeno u sklopu ovoga rada potvrđuje tri hipoteze, a jednu odbacuje. Prihvaćene hipoteze su da je e- piratiziranje opće prihvaćeno u društvu mladih (18-29 godina), da ispitanici preuzimaju piratske knjige jer su besplatne i da financijske prilike utječu na korištenje piratiziranih primjeraka. Odbačena je hipoteza da ispitanici u određenoj mjeri osjećaju grižnju savjesti prilikom fotokopiranja knjige ili korištenja piratizirane e-knjige jer grižnja savjesti koja postoji je u nedovoljnoj mjeri da bi hipotezu potvrdili.

Rezultati su pokazali da najveći postotak ispitanika *često* čita e-knjige iz potrebe, a samo rijetki iz vlastitih pobuda čitaju *stalno* (skoro svaki dan). Iz ovoga se može zaključiti kako ispitanici samovoljno rijetko čitaju putem e-tehnologija. Mjesta koja ispitanici koriste kako bi došli do željenih naslova knjiga su većinom knjižnice, a najmanje su to digitalne knjižnice i online knjižare. Razlozi, odnosno svrha u koju su ispitanici preuzimali piratske verzije su najvećim dijelom obrazovne svrhe (za školu, fakultet i slično), zabava i razonoda te posao, a ne potreba za kršenjem zakona ili društvena neodgovornost. Ipak, čini se da ispitanike ne brine previše je li verzija koju preuzimaju zapravo piratizirana ili ne. Većina ispitanika se slaže da je cijena jedan od glavnih motiva po pitanju preuzimanja piratskih e-knjiga. Pitanje u ovom istraživanju koje nam daje uvid u motive preuzimanja donosi i glavni razlog za preuzimanje, a to je da su *piratske knjige besplatne*, odnosno ispitanicima to predstavlja izuzetnu opciju uzimajući u obzir da većina nema dovoljno financijskih sredstava za nabavu izvornih primjeraka.

Fotokopiranje knjige ili dijelova knjige ispitanici ne smatraju krivičnim dijelom. Točnije, većina ispitanika se izjasnilo kako ne osjeća grižnju savjesti prilikom fotokopiranja knjige ili dijelova knjige niti prilikom korištenja piratizirane knjige. Većina se isto tako slaže da je piratiziranje digitalnih sadržaja prihvatljivo ukoliko nema financijske štete. Podatak da postoje i oni ispitanici koji bi vrlo rado kupili legalni sadržaj nakon što im se piratski sadržaj jako sviđa, govori o njihovom poimanju i percepciji e-knjiga kao takvih te problemu na koji nailaze kao korisnici prekršitelji zakona. Ovakav pristup ne predstavlja nužnu aktivnost kojom bi se prekršio zakon ili autorsko pravo, već potreba potaknuta financijskim ne/prilikama i nedostupnost željenih sadržaja u lokalnim knjižnicama ili knjižarama, ali isto tako i previsoke cijene izvornih primjeraka.

Ispitanici prepoznaju i prihvaćaju najznačajnija obilježja e-knjige, a svoja stajališta, percepcije i slaganje s određenim aspektima e-knjige su označili vrlo zadovoljavajućim. Baš kao što Bill Cope i Angus Phillips smatraju knjigu specifičnom jer pruža prihvaćene navike čitanja, a čitatelji ju kao takvu prepoznaju, koriste i prihvaćaju, osim kada se radi o usporedbi jednostavnosti tiskanih i e-knjiga.⁴⁸ Glavno obilježje *Digital Rights Management*-a je da nositelji autorskih ili vlasničkih prava trebaju sami odrediti načine zaštite tih prava, a da na taj način ne ograničavaju ustanove ili organizacije koje ih potražuju, a time i same korisnike, odnosno zajednicu.⁴⁹ Ovo se u potpunosti poklapa sa stajališta ispitanika koji se slažu da je piratiziranje digitalnih sadržaja sasvim prihvatljivo ukoliko nitko ne trpi financijsku štetu.

S obzirom na ponudu e-knjiga na Hrvatskom tržištu, posljednji podaci nam pokazuju jednogodišnji rast u razdoblju od 2013. do 2014. godine od 28.6%. Prosječni godišnji rast zabilježen za sve istražene distributere bio je 25,1%.⁵⁰ Uzimajući ovaj podatak u obzir možemo zaključiti kako je rast ponude elektroničkih knjiga ispitanicima omogućio lakši pronalazak te dostupnost, jer većina ispitanika nema problema s pronalaskom željenih e-knjiga niti im je komplicirano nabaviti e-knjige. A kada je u pitanju dostupnost e-knjiga, velik dio ispitanika smatra da im to uopće ne predstavlja problem te da su im e-knjige dostupne.

Protivljenje autorskim pravima, nazvano i „kritika zakona o autorskim pravima“ uključuje temeljitu promjenu zakona za koju se djelomično slažu i ispitanici. Istraživanje je pokazalo da je 53,30% ispitanika neutralno po pitanju zastarjelosti postojećih zakona o autorskom pravu što ukazuje na određenu nesigurnost ispitanika, kako u prihvaćanju trenutnih zakona, tako i u potrebi mijenjanja istih. Neutralan stav su zauzeli ispitanici i na tvrdnju o zakonima o autorskom pravu koji bi trebali regulirati samo komercijalno korištenje autorskih sadržaja, a čiji stav se očituje u izjavi autora Selmer Bringsjorda.⁵¹ Konačno, ispitanici se baš kao i članovi organizacije slažu da bi informacije trebale biti dostupne svima te podržavaju slobodu informiranja i besplatno dijeljenje znanja (*Open Content*).

Izdavači, kao i zakoni o autorskim pravima bi mogli suzbiti ili u najmanju ruku promijeniti smjer gledišta piratstva na način kojim bi omogućili dostupnost raznolikih sadržaja na što više vrsta medija i formata te u što više ustanova. Ovakvim pristupom postoji velika vjerojatnost da će nabava legalnih sadržaja biti znatno manje škodljiva, odnosno produktivnija

⁴⁸ Uzelac, Aleksandra. Nav.dj., str. 3-4.

⁴⁹ Horvat, Aleksandra; Živković, Daniela. Nav.dj., str. 20-22.

⁵⁰ Velagić, Zoran; Pehar, Franjo. Nav.dj., str. 4-5

⁵¹ Opposition to copyright. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Opposition_to_copyright (2016-06-02)

za razliku od preuzimanja piratiziranog, odnosno ilegalnog sadržaja. Predstavnici organizacije *Pirate Parties International* poput ostalih aktivista piratstva pozivaju i podsjećaju na slobodu informacija koja je zakinuta zastarjelim zakonskim pravima, a dugoročno idu na štetu svim istraživačima i znanstvenicima koji svoje radove žele podijeliti sa svjetskom javnosti.

8. Literatura

1. Barlow, John Perry; Gilmore, John. Copyright and DRM. Str. 1-48. URL: <https://www.cl.cam.ac.uk/~rja14/Papers/SEv2-c22.pdf> (2015-10-12)
2. Castro, Daniel; Bennett, R.; Andes, S. Steal These Policies: Strategies for Reducing Digital Piracy. // The Information Technology & Innovation Foundation (2009), str.1-33. URL: <http://www.itif.org/files/2009-digital-piracy.pdf> (2015-10-12)
3. Copyright and fair use: a guide for the Harvard Community, 2009. Str. 1-25. URL:http://ogc.harvard.edu/files/ogc/files/copyright_and_fair_use_a_guide_for_the_harvard_community_0.pdf?m=1365193166 (2015-10-25)
4. Fundamentals of copyright and fair use, 2007. Str.1-8. URL: <https://www.calstate.edu/gc/Docs/FairUse.pdf> (2015-10-25)
5. Horvat, Aleksandra; Živković, Daniela. Knjižnice i autorsko pravo. Prvo elektroničko izdanje 1.3. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2013. Str. 1-190. URL: <http://core.ac.uk/download/pdf/11890907.pdf> (2015-10-11)
6. How does copyright law apply to e-books, 2011. URL: <https://wikispaces.psu.edu/display/IST432SP11Team18/How+does+Copyright+Law+apply+to+E-Books> (2015-10-12)
7. E-knjige i EPUB format: DRM zaštita e-knjiga. URL: <https://loomen.carnet.hr/mod/book/view.php?id=133556&chapterid=31817> (2015-10-12)
8. Lebert, Marie. E-books: 1998 – The first e-book readers, 2011. URL: <http://www.gutenbergnews.org/20110716/ebooks-1998-the-first-ebook-readers/> (2015-09-28)
9. Lim, Ee-Lon; Hew, Khe Foon. Students' perceptions of the usefulness of an e-book with annotative and sharing capabilities as a tool for learning: a case study, 2014. Str. 1-14. URL: http://www.unisa.ac.za/contents/colleges/col_education/docs/Students%E2%80%99perceptions%20of%20the%20usefulness%20of%20an%20E-book%20with.pdf (2015-09-03)
10. Opposition to copyright, 2016. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Opposition_to_copyright (2016-06-02)
11. Owen,Victoria,Tiessen, Rob, Weir, Leslie[et al.]. E-Books in research libraries: issues of access and use. Canadian Association of Research Libraries, 2008., str. 1-18. URL:

- <https://robertoigarza.files.wordpress.com/2010/03/rep-ebooks-in-research-libraries-issues-of-access-and-use-carl-2008.doc> (2015-10-11)
12. Pažur, I. Čitači elektroničkih knjiga i knjižnice. // Kemija u industriji : časopis kemičara i kemijskih inženjera Hrvatske 60, 3 (2011), str. 1-5. URL: <http://hrcak.srce.hr/64595> (2015-09-03)
 13. Petr Balog, Kornelija; Feldvari, Kristina. Nabava elektroničkih knjiga u knjižnicama: s posebnim naglaskom na upravljanje vlasničkim pravima // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 56, 1-2 (2013), str. 1-28. URL: <http://hrcak.srce.hr/115101> (2015-09-28)
 14. Pirate Party. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Pirate_Party#Common_policies (2016-06-02)
 15. PP International. URL: <http://www.pp-international.net/> (2016-06-02)
 16. Stim, Richard. What is fairuse?, 2013. URL: <http://fairuse.stanford.edu/overview/fair-use/what-is-fair-use/> (2015-10-11)
 17. Uzelac, Aleksandra. Digitalna kulturna dobra u informacijskom društvu između javne domene i privatnog vlasništva. // Medijska istraživanja: znanstveno-stručni časopis za novinarstvo i medije 10, 1(2004.), str. 1-17. URL: <http://hrcak.srce.hr/23010> (2015-10-11)
 18. Vassiliou, Magda; Rowley, Jennifer. Progressing the definition of "e-book".// Library Hi Tech, 26, 3 (2008), str. 1-14.
URL:<http://bogliolo.eci.ufmg.br/downloads/TGI061%20Vassiliou%20definition%20of%20ebook%202008.pdf>
 19. Velagić, Zoran. The discourse on printed and electronic books: analogies, oppositions, and perspectives. // Information Research 19, 2(2014), str. 1-28. URL: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1032680.pdf> (2015-09-03)
 20. Velagić, Zoran; Pehar, Franjo. An overview of the digital publishing market in Croatia. // Libellarium: časopis za povijest pisane riječi, knjige i baštinskih ustanova 6, 1-2(2014), str. 1-10. URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=176732 (2015-09-30)
 21. Wilson, T.D. The e-book phenomenon: a disruptive technology, 2014. URL: <http://www.informationr.net/ir/19-2/paper612.html#.VhpTefntmko> (2015-09-30)
 22. Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima. URL: <http://www.zakon.hr/z/106/Zakon-o-autorskom-pravu-i-srodnim-pravima> (2015-10-11)

23. Zingales, Nicolo. Digital copyright, "fair access" and the problem of DRM misuse. // Boston College Intellectual Property & Technology Forum (2012), str. 1-36. URL: <http://bciptf.org/wp-content/uploads/2012/08/DRM-final.pdf> (2015-10-12)

Prilozi

Prilog 1. Anketni listić kojeg su ispunjavali ispitanici

Poštovani,

Pred Vama se nalazi upitnik koji je dio istraživanja o tehnološkim i etičkim aspektima piratiziranja knjige i utjecaju standardnih piratskih trendova na slučaj elektroničke knjige. Istraživanje se provodi u okviru diplomskih radova na Odsjeku za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta u Osijeku. Svi prikupljeni podaci koristit će se jedino i isključivo u svrhu ovog istraživanja. Anketa je potpuno anonimna i ne bi trebala oduzeti više od 10 minuta Vašeg vremena. Molimo Vas da u odgovorima budete što iskreniji jer o tome ovisi uspješnost istraživanja.

Unaprijed hvala!

1. Kojeg ste spola?

- a) ženskog
- b) muškog

2. Koliko imate godina?

3. Vaš najviši završeni stupanj obrazovanja?

Molim izaberite samo **jedan** od ponuđenih odgovora

- a) završena osnovna škola
- b) završena srednja škola
- c) završen preddiplomski studij
- d) završen diplomski studij (ili predbolonjski dodiplomski)
- e) završen poslijediplomski studij

4. Studirate li?

Ako je na prethodno pitanje odgovor bio "završen preddiplomski studij"

- a) Da
- b) Ne

5. Na kojem fakultetu / sveučilištu te kojem smjeru studirate ili koji studij ste završili?

Ako je na prethodno pitanje odgovor bio "završen diplomski studij (ili predbolonjski dodiplomski)"

6. Prema vašim saznanjima koja od sljedećih tvrdnji najbolje opisuje pojam e-knjige?

- a) E-knjiga je svaki tekst koji se čita na računalu
- b) E-knjiga je uređaj na kojem se čitaju elektroničke knjige
- c) E-knjiga je računalna datoteka koja sadrži knjigu
- d) E-knjiga je elektronička verzija tiskane knjige
- e) E-knjiga je knjiga za čije čitanje je potreban čitač poput Kindla ili sličan uređaj
- f) E-knjiga je knjiga koja se čita na računalu
- g) E-knjiga je softver koji se koristi za čitanje knjiga

7. Koliko često čitate U ELEKTRONIČKOM OBLIKU (e-knjige)?

	Stalno (skoro svaki dan) 5	Često 4	Ponekad 3	Rijetko 2	Nikada 1
znanstvenu/stručnu/ispitnu literaturu (čitanje iz potrebe)	☐	☐	☐	☐	☐
beletristiku/književnost/publicistiku (čitanje iz vlastitih pobuda)	☐	☐	☐	☐	☐

8. Koliko često čitate na sljedećim uređajima?

	Stalno (skoro svaki dan) 5	Često 4	Ponekad 3	Rijetko 2	Nikada 1
na računalu	☐	☐	☐	☐	☐
na tabletu	☐	☐	☐	☐	☐
na e-čitaču	☐	☐	☐	☐	☐
na pametnom telefonu	☐	☐	☐	☐	☐

9. Na kojem jeziku NAJČEŠĆE čitate e-knjige?

- a) na hrvatskom
- b) na engleskom
- c) na njemačkom
- d) na talijanskom
- e) na francuskom
- f) nekom drugom, kojem?

10. Gdje sve nabavljate (ili posuđujete) knjige koje čitate (tiskane i e-knjige)?

	Nikada	Rijetko	Povremeno	Često
U knjižnicama	☐	☐	☐	☐
U knjižarama	☐	☐	☐	☐
U online knjižarama (Amazon, superknjižara i sl.)	☐	☐	☐	☐
Na piratskim web stranicama (torrenti, PirateBay, IsoHunt, LibGen i sl.)	☐	☐	☐	☐
Na web stranicama s knjigama u slobodnom pristupu (GoogleBooks, Project Gutemberg, Scribd i sl)	☐	☐	☐	☐
U digitalnim knjižnicama (TookBook i sl.)	☐	☐	☐	☐

11. Koliko često preuzimate piratske filmove i/ili glazbu s Interneta?

- a) Skoro svaki dan
- b) jednom do više puta tjedno
- c) jednom do više puta mjesečno
- d) rjeđe od jednom mjesečno, ali više puta godišnje
- e) jednom godišnje ili rjeđe
- f) Nikada

12. Jeste li u zadnjih godinu dana kopirali ili skenirali cijelu ili dijelove neke knjige?

- a) Da
- b) Ne

13. U koje svrhe ste kopirali ili skenirali knjige?

- a) U obrazovne vrhe (za školu, faklutet, i sl.)
- b) Za potrebe zabave ili razonode
- c) Za posao
- d) Nešto drugo, što?

(Moguće je odabrati više odgovora)

14. Jeste li ikada s Interneta preuzeli piratsku verziju neke knjige?

- a) Da
- b) Ne

- c) Ne znam

15. U koje svrhe ste preuzimali piratske knjige?

- a) U obrazovne vrhe (za školu, faklutet, i sl.)
 b) Za potrebe zabave ili razonode
 c) Za posao
 d) Nešto drugo, što?

(Moguće je odabrati više odgovora)

16. Koji su po Vama glavni razlozi za preuzimanje piratskih e-knjiga?

- a) Piratske knjige su besplatne
 b) Legalne verzije su preskupe
 c) Do legalnih verzija je ponekad teško doći
 d) Do piratskih verzija je relativno lako doći
 e) Kršenje autorskih prava u slučaju e-knjiga ionako nitko ne kontrolira
 f) Svi to rade pa zašto ne bih i ja
 g) Nešto drugo, što?

(Moguće je odabrati više odgovora)

17. U niže navedenoj tablici nalaze se tvrdnje vezane za percepciju e-knjige. Označite u kojoj se mjeri slažete ili ne slažete sa svakom navedenom tvrdnjom!

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Mogućnost jednostavnog pretraživanja sadržaja e-knjiga je vrlo korisna.	☐	☐	☐	☐	☐
Vrlo je korisno što po e-knjigu ne moram ići u knjižnicu ili knjižaru	☐	☐	☐	☐	☐
Multimedijalni dodaci koje e-knjiga omogućuje su ponekad vrlo korisni	☐	☐	☐	☐	☐
E-knjigu smatram praktičnom	☐	☐	☐	☐	☐
Mogućnost okupljanja više knjiga na jednom uređaju je vrlo praktična	☐	☐	☐	☐	☐
E-knjige (bez zaštite od kopiranja) su vrlo praktične za razmjenjivanje	☐	☐	☐	☐	☐
E-knjige su jednostavnije za korištenje	☐	☐	☐	☐	☐

Poveznice i multimedija mi olakšavaju razumijevanje sadržaja	☐	☐	☐	☐	☐
E-knjiga je dobra samo za kratka vremenska čitanja	☐	☐	☐	☐	☐
Čitanje e-knjiga umara oči.	☐	☐	☐	☐	☐
Prilikom čitanja e-knjige teže je postići koncentraciju nego kod tiskane knjige	☐	☐	☐	☐	☐
E-knjige su jednostavnije za čitanje	☐	☐	☐	☐	☐
E-knjige ne omogućuju pravi doživljaj čitanja	☐	☐	☐	☐	☐
Ne znam gdje pronaći e-knjigu.	☐	☐	☐	☐	☐
E-knjige su komplicirane za nabaviti	☐	☐	☐	☐	☐
E-knjige mi nisu dostupne.	☐	☐	☐	☐	☐

18. U niže navedenoj tablici nalaze se tvrdnje vezane za neke aspekte piratiziranja e-knjige. Označite u kojoj se mjeri slažete ili ne slažete sa svakom navedenom tvrdnjom!

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Prilikom fotokopiranja knjige ili dijelova knjige osjećam grižnju savjesti.	☐	☐	☐	☐	☐
Fotokopiranjem knjige ne kršim autorska prava ukoliko to koristim u privatne svrhe.	☐	☐	☐	☐	☐
Piratiziranje e-knjige nitko ne kontrolira i stoga to ne smatram krivičnim djelom.	☐	☐	☐	☐	☐
Piratiziranje e-knjige sasvim je prihvatljivo kada se radi o edukativnim ili stručno znanstvenim sadržajima.	☐	☐	☐	☐	☐
Piratiziranje e-knjige je prihvatljivo jer knjigu ionako mogu posuditi u knjižnici.	☐	☐	☐	☐	☐
Kada čitam e-knjigu nije mi važno je li ona legalna ili nije.	☐	☐	☐	☐	☐
Prilikom korištenjem piratizirane e-knjige osjećam grižnju savjesti.	☐	☐	☐	☐	☐

19. U niže navedenoj tablici nalaze se tvrdnje vezane za odnos knjiga, glazbe i filma u piratstvu. Označite u kojoj se mjeri slažete ili ne slažete sa svakom navedenom tvrdnjom!

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Ako mi je u određenom trenutku potrebno, preuzeo bih piratsku verziju bilo čega (film, glazba, knjiga..).	☐	☐	☐	☐	☐
Piratiziranje e-knjiga će s vremenom postati popularno kao i piratiziranje glazbe i filmova.	☐	☐	☐	☐	☐
Piratske verzije e-knjiga mi nisu toliko potrebne kao piratske verzije filmova i glazbe.	☐	☐	☐	☐	☐
Kada je u pitanju glazba i film, rađe bih kupio/posudio originalno djelo nego preuzeo piratiziranu verziju.	☐	☐	☐	☐	☐
Kada je u pitanju e-knjiga, rađe bih kupio/posudio originalno djelo nego preuzeo piratiziranu verziju.	☐	☐	☐	☐	☐
Inicijalan format knjige (tiskana na papiru) utječe na manju popularnost piratiziranja u elektroničkom obliku (za razliku od glazbe i filmova koji su u digitalnom obliku po svojoj prirodi).	☐	☐	☐	☐	☐
Moje financijske prilike utječe na količinu piratiziranog sadržaja koje preuzimam, bez obzira na vrstu sadržaja.	☐	☐	☐	☐	☐
Knjižnice utječu na manju potrebu piratiziranja knjiga u odnosu na glazbu i filmove.	☐	☐	☐	☐	☐
Da je posuđivanje glazbe i filmova popularno kao posuđivanje knjiga, preuzimanje piratiziranih verzija bilo bi manje zastupljeno.	☐	☐	☐	☐	☐

20. U niže navedenoj tablici nalaze se tvrdnje vezane za neke aspekte piratstva općenito. Označite u kojoj se mjeri slažete ili ne slažete sa svakom navedenom tvrdnjom!

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Postojeći zakoni o autorskom pravu su zastarijeli i treba ih mijenjati.	☐	☐	☐	☐	☐

Zakoni o autorskom pravu bi trebali regulirati samo komercijalno korištenje autorskih sadržaja.	☐	☐	☐	☐	☐
Piratiziranje digitalnih sadržaja sasvim je prihvatljivo, kada se radi o zabavnim sadržajima.	☐	☐	☐	☐	☐
Piratiziranje digitalnih sadržaja sasvim je prihvatljivo ukoliko nitko ne trpi financijsku štetu.	☐	☐	☐	☐	☐
Često preuzimam piratske sadržaje koje (da nema piratskih verzija) ne bih kupovao legalne.	☐	☐	☐	☐	☐
Ponekad mi se piratski sadržaj toliko sviđa da me potakne da kupim i legalni.	☐	☐	☐	☐	☐
Preuzimanje piratiziranih sadržaja smatram potencijalno opasnim.	☐	☐	☐	☐	☐
U budućnosti ću vjerojatno koristiti piratizirane sadržaje u jednakoj mjeri ili više nego do sada.	☐	☐	☐	☐	☐
Piratizirane primjerke ne koristim jer imam dovoljno financijskih sredstava za nabavu izvornih primjeraka.	☐	☐	☐	☐	☐

21. Procjenite svoje vještine:

	vrlo slabo	slabo (lošije od prosjeka)	prosječno	dobro (bolje od prosjeka)	vrlo dobro
korištenja računala općenito	☐	☐	☐	☐	☐
snalaženje na internetu općenito	☐	☐	☐	☐	☐
pronalaženja piratskih sadržaja	☐	☐	☐	☐	☐
korištenja različitih formata piratskih sadržaja	☐	☐	☐	☐	☐